

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**ОСВІТЛЮВАЛЬНЕ ПРИЛАДДЯ ТА ЙОГО МІСЦЕ В МАТЕРІАЛЬНІЙ
КУЛЬТУРІ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я АНТИЧНОЇ
ДОБИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 07-442
групи
Спеціальності 032 Історія та археологія
Освітньо-професійної програми
«Історія та археологія»
Воробйова Надія

Керівник к.і.н., доцент Бойков О.Ю.

Рецензент к.і.н. Макієнко О.А.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Історія дослідження світильників	5
1.1. Дослідження світильників в ХХ ст.....	5
1.2. Дослідження світильників в ХХІ ст.....	8
РОЗДІЛ 2. Місце освітлювального приладдя в матеріальній культурі	12
2.1 Загальна характеристика колекції.....	12
2.2 Характеристика контекстів походження світильників.....	13
РОЗДІЛ 3. Колекція світильників	27
3.1 Чорнолакові світильники.....	27
3.2 Червоноглиняні та сіроглиняні світильники.....	31
3.3 Ліпні світильники.....	41
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Актуальність теми. Освітлювальне приладдя є однією з важливих складових побуду починаючи з давнього часу і до сьогодні. Жодна людина не обходиться без освітлення приміщень, адже воно допомагає зробити комфортною її діяльність з заходом сонця. З плином часу люди вдосконалюють свої навички, а разом з ними вдосконалюється техніка виробництва. Завдяки тому, що світильники використовувалися всюди і зазнавали зовнішніх змін, змінювалась їх техніка виробництва вони слугують точним датуючим матеріалом. Це може полегшити датування об'єктів в яких були виявлені світильники. Важливо вивчати походження світильників. Завезені вироби слугують для вивчення торговельних зв'язків. Світильники місцевого походження потребують роботи з ними, уточнення типології та хронології оскільки вони є недостатньо вивченими.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є дослідження колекції світильників знайдених на Білозерському поселені. Завданням дослідження є:

1. Опрацювати історіографію вивчення освітлювального приладдя міст Північного Причорномор'я.
2. Охарактеризувати представлену колекцію світильників.
3. Проаналізувати контексти в яких було виявлено світильники.
4. Дослідити місце освітлювального приладдя в матеріальній культурі античного населення.

Об'єктом дослідження є освітлювальне приладдя як складова частина культури полісів Північного Причорномор'я. **Предметом** дослідження є колекція античних світильники з Білозерського поселення.

Хронологічні межі визначаються часом існування Білозерського поселення та охоплюють кінець першої чверті IV ст. до н.е. – кінець першої чверті III ст. до н.е.

Географічними межами роботи визначаються теренами нижнього Побужжя як складової частини хори Ольвійського полісу.

Джерельну базу роботи складають колекція античних світильників з Білозерського поселення (68 цілих та фрагментованих виробів), наукові звіти про розкопки на Білозерському поселенні, польова документація, публікації та статті.

Методи дослідження. В основі дослідження лежить статистичний метод, також використовується типологічний та порівняльний методи.

Практичне значення роботу можна використовувати в спеціальних та узагальнюючих працях, підручниках та посібниках з давньої історії та археології України, з вивчення історії античних полісів Північного Причорномор'я, створенні музейних експозицій та упорядкуванні колекцій музейних фондів.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТИЛЬНИКІВ

1.1 Дослідження світильників в ХХ ст.

Дослідження світильників з античних міст Північного Причорномор'я є не таким об'ємним як вивчення інших матеріалів. В ХХ столітті не так багато публікацій пов'язаних з освітлювальним приладдям, вони обмежені декількома узагальнюючими статтями та монографіями.

У 1914 р. була надрукована монографія О.Ф. Вальдгауера, яка є основоположною працею що не втрачає свого наукового значення нині. До наукового обігу було залучено більше ніж 500 світильників які входили у колекцію Імператорського Ермітажу [19].

Світильники було розподілено за хронологічними періодами, описано та встановлено їх типи. В кінці монографії було подано малюнки кожного світильника та зроблено таблицю в якій помістили орнамент на щитках. Спершу розглядалися світильники елліністичного періоду, грецького типу, а далі римського часу, це виявилось в характерних малюнках та описах.

О.Ф. Вольдгауер спирався на праці зарубіжних вчених того часу, щоб встановити аналогію. Це виявляється у розподілі за певними типами та розгорнутому описі. Показним було ретельне вивчення витоків світильників не тільки в античному світі, а й в регіоні який досліджується [19, с.10]. Автор починає використовувати термін «лампи», як прийнято в зарубіжній літературі, хоча в українській звичним є термін «світильники».

Монографія є цінною, узагальнюючою працею та прикладом єдиної методики обробки археологічного матеріалу цієї категорії. Дотримання методики дало змогу осмислити впливи античного світу на деякі типи освітлювального приладдя. Це проглядається у появі та зміні яких-небудь морфологічних ознаках форм, розмірах, кольорах глини чи лаку,

орнаментатії. Аналогії родом з різних середземноморських та причорноморських античних центрів. Методичні засади автора, висновки і термінологія використовується в науці і зараз.

За наступні майже сімдесят років праць пов'язаних з світильниками не видавалося, вони згадувалися лише в звітах про розкопки [31; 34; 35]. І. Б. Брашинський [2] намагався встановити типологію декількох світильників, які було знайдено на Єлизаветівському городищі та мають аналогії в Ольвії [2, с.75–76]. М. Наливкінова [36] в публікації з розкопок у Колос Лімені додала малюнок з світильником III ст. до н. е., але в тексті про нього не має жодної згадки. В контексті розкопок одного з приміщень Ю.І. Козуб [32] навела малюнок сіроглиняного світильника [32, с.143]. В статті С.Д. Крижицького, яка присвячена реконструкції житлових приміщень ольвійської периферії згадується декілька світильників, а також форма для виготовлення світильників яку автор датує I ст. до н. е. [36]. Два світильники з Тіри, які подано в малюнках, але також без згадок в тексті опублікувала Т.М. Самойлова [38, с.79]. В описі знахідок з античного міста Торики що знаходиться на північно-східному узбережжі Чорного моря, Н.О. Онайко надає декілька світильників, їх малюнки і розріз. Авторка вважає що вони архаїчні та досить відомі у Середземномор'ї та Північному Причорномор'ї [37, с.134].

На початку 1980-х років Т.М. Арсенєва публікує дослідження про світильники Танаїса [1]. В монографія робить акцент на світильниках найперш, як на матеріалі котрий дає змогу простежити торговельні зв'язки між містами Північного Причорномор'я та виробничими центрами Середземномор'я [1, с.147]. Авторка зауважила, що критерії для виділення місцевої кераміки міст Північного Причорномор'я були відсутні [1, с.56].

Була здійснена спроба встановити центри виготовлення у містах Північного Причорномор'я, особливо у Ольвії, Херсонесі, Пантікапеї,

Горгішії [1, с.78]. На відміну від попередників, Арсеньєва розпочинає з опису та назв складових частин світильника, технології їх виготовлення. Вона почала свою роботу комплексно, аби людина яка не ознайомена з таким матеріалом, мала чітке уявлення про освітлювальні прилади античності.

Невелика робота автора є взірцевою для подальших досліджень, оскільки вона побудувала її розділивши світильники за матеріалом та технікою виготовлення. Т. М. Арсеньєва розглядала не тільки глиняні, а й пізніші, металеві вироби. Втім можемо зустріти тільки деякі аналогії знайдених світильників.

Приділити увагу слід двом працям присвяченим некрополю Ольвії. Ю. І. Козуб в своїй роботі писав про некрополь V–IV ст. до н. е. та згадує світильники як предмети, що використовуються у поховальних обрядах. Автор вважає, що світильники в могилах слугували освітленням дороги у вічне життя [32, с.106–107]. М. Парович-Пешикан пише про некрополь IV–I ст. до н. е. та згадує їх в речових комплексах поховань та розглядає у контексті поховального ритуалу. Вона надає докладний опис декількох світильників цього часу та намагається їх класифікувати завдяки зарубіжній типології.

На початку 1990-х років, ситуація стосовно вивчення світильників з античних центрів починає змінюватися. В.С. Забелінова публікує статтю з результатами польових досліджень Пантикапею до 1971 року. В ній опубліковано більше 800 фрагментів світильників з VI ст. до н. е. до IV ст. н. е. [29]. Вона ділить освітлювальне приладдя на три групи за технологію їх виготовлення – до першої відносить ліпні пізньоримського часу, до другої гончарні світильники ранніх шарів міста та третьої – виготовлені у формі елліністичного часу. Аналогії, які авторка подає присутні в містах Середземномор'я та Північного Причорномор'я.

1.2 Дослідження світильників в ХХІ ст.

В ХХІ столітті починає збільшуватися інтерес до вивчення світильників. Вагомий внесок вніс Д. В. Журавльов який присвятив ряд робіт про вивчення світильників з Північного Причорномор'я.

Свою першу статтю присвятив херсонеським світильникам які знаходяться в Державному Історичному музеї в Москві [21]. Наступну статтю яка була також присвячена світильникам з Херсонесу, було розширено колекцію додавши до опису виробів їх розмір, колір глини, лаку та контексти в яких було їх знайдено [27].

Стаття, яка присвячена раннім світильникам о. Березань з Державного Історичного музею в Москві побудована інакше. У вступі автор міркує про античне освітлення. Він висуває гіпотезу відносно недостатнього розвитку теми античного освітлення. В ній йдеться про те, що світильники римського часу несуть в собі більше інформації, ніж архаїчного, а також приваблюють не лише істориків, а й мистецтвознавців [28]. Стаття є більш важливою для вивчення торговельних зв'язків між Березанським поселенням та іншими античними центрами.

В 2011 р. на Березанському поселенні, Березанська (Нижньобузька) археологічна експедиція державного Ермітажу виявила керамічний комплекс VI ст. до н. е., який мав дві печі для випалу кераміки. В одній з них знайдено 11 одноріжкових, сіроглиняних світильників. Їх публікація була зроблена наступного року [33].

Д.В. Журавльов писав також про світильники з Боспору та Пантикапею [22] описуючи основні типи світильників які трапляються на цих територіях. Також спираючись на згадки з писемних джерел в статтях міститься

реконструкція освітлення храмів та жилих приміщень за допомогою освітлювального приладдя.

Не слід обділяти увагою роботи які містять світильники з музейних колекцій. Однією з таких є стаття Д.В. Журавльова та Н. П. Туровою, які публікують освітлювальне приладдя з колекцій Ялтинського історико-літературного музею із зібрання Великого князя Олександра Михайловича [20], а також статтю Г. О. Захожай – з колекції Полтавського краєзнавчого музею [30].

Не тільки Д. В. Журавльов працював з світильниками, знайденими на території Боспору. Цінними для дослідження місцевих типів світильників є роботи й інших авторів. Наприклад, Є. А. Хачатурова у своїй статті пише про світильники з колекції Краснодарського державного історико-археологічного заповідника та вводить до наукового обсягу 34 світильника. Не зважаючи на те, що більшість матеріалу безпаспортна [39], вона локалізує їх місце походження на Таманському півострові. А спираючись на типологію запропоновану О. Ф. Вальдгауером та Т. М. Арсеньєвою, розділяє колекцію на три групи – які виготовлені у формі, на гончарному колі та ліпні. Подаючи опис світильників, важливим є те, що Є. А. Хачатурова пропонує в якості аналогій світильники з міст Боспору та Середземномор'я.

В 2007 році за редакцією Д. В. Журавльова виходить перший том «Світильники VI – першої половини III ст. до н. е.», присвячений колекції Керченського державного історико-культурного заповідника. Ця праця є результатом колективної монографії, та кропіткої роботи розпочатої ще в 2004 році. В неї залучено близько 3000 світильників, які походять з територій Боспору [25].

Д. В. Журавльов розглядає еволюцію світильників, починаючи від давніх часів і зокрема в античному світі. Те, як вони переходять з вогнища та

смолоскипа до спеціальної посудини. Автор пов'язує вогонь з ритуальним життям людей.

В першому томі світильники поділені на чорнолакові та червоноглиняні, які далі поділяються на місцеві та імпорتنі типи. Кожен світильник має свою інформацію стосовно походження та впливу якого міг зазнати внаслідок економічного контакту з античним світом. Том містить світильники які знайдено лише на території Боспору Кіммерійського, але має згадки про виробу ольвійського походження. Його було взято за основу створення типології ольвійських світильників доримського часу та їх каталогізації, адже саме це видання має методичну цінність.

Продовжується робота над каталогом з світильниками із Керченського заповідника, виходить другий том з назвою «Світильники другої половини III ст. до н. е. – IV ст. н. е.», який містить більш 600 світильників. Він присвячений різновидам античних світильників. Д. В. Журавльов надає в цьому томі види керамічних форм для їх виготовлення [26]. Також було виділено елліністичні світильники які на думку автора не притаманні античним містам Північного Причорномор'я, це світильники глечикоподібного типу.

148 фрагментів освітлювального приладдя було описано в публікації «Боспорский город Китей», як про окремий вид археологічного матеріалу [23]. Але їх значне місце тільки в додатках. Каталог відповідає до сучасних норм опису, оскільки співавтором був Д. В. Журавльов. Було виділено 14 типів світильників місцевого виробництва, 9 з яких – закриті, а 5 – відкриті.

Більше всього матеріал який нас цікавить опрацьовано з міст Боспорського царства. Д.В. Журавльов відмітив в своїй, одній з останніх статей [23, с. 237], що масове вивчення керамічного матеріалу для антикознавчої школи сходу не є таким пріоритетним, як для заходу.

Важливий внесок у сучасному дослідженні освітлювального приладдя з Північного Причорномор'я зробила І. М. Шейко, вона має більше 30 публікацій з цієї теми. Більшість робіт присвячено світильникам з Ольвії. В 2013 році публікує каталог з 18 світильників з Ольвії VI-V ст. до н. е., спираючись на типологію Д. В. Журавльова. Була спроба виділити їх основні типи та розмежувати на імпорتنі і місцеві [44]. Ще 11 було введено в науковий оборот того ж року. Це світильники рідкісних типів які мають детальний опис та датуються від V ст. до н. е. то до I ст. н. е. Важливим в цій статті є те, що представлені рідкі форми, які переважно виготовлені в Ольвії, а частина з них немає прямих аналогій в інших центрах Середземномор'я [43].

І. М. Шейко не тільки займається описом світильників, визначенням їх типу та місцем походження, а ще й досліджує технологію виробництва та використання [45]. Авторка зазначила що такій проблемі, як технологія виготовлення світильників приділяють досить мало уваги, більшість робіт направлено на описання різновидів і лише кілька сторінок приділяють саме проблемі. В своїй статті досить добре описує як з часом змінювалися форма світильників.

Ця стаття є важливою інформацією, оскільки морфологія допомагає визначити точніше датування виробів. Пишеться також про те, що освітлювальне приладдя використовували не лише в щоденному побуті, а в театрах, громадських будівлях і храмах. Їх використовували у поховальних обрядах, навіть слугували резервуаром для зберігання олії [45, ст.33-34]

В 2015 році було опубліковано статтю в якій І. М. Шейко розглянула різноманітні типи кам'яних світильників античної доби з Ольвії. [46] Кам'яні світильники порівняно з глиняними, дуже рідкісні. В Ольвії та околицях було знайдено вісім світильників. Подано та детально описано п'ять варіантів їх типів. Знайдено їм аналогію та уточнено датування.

Вивченню світильників раніше не надавалося належного значення, але сучасні дослідники цікавляться цією темою вже більше. Що дає змогу більш точно датувати матеріал, підібрати правильну типологію та добре описувати матеріал.

РОЗДІЛ 2. МІСЦЕ ОСВІТЛЮВАЛЬНОГО ПРИЛАДДЯ В МАТЕРІАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ

2.1 Загальна характеристика колекції

Колекція світильників з Білозерського поселення сформована з матеріалів розкопок 1991-2012 (експедиція під керівництвом В.П. Билкової) складається з 68 одиниць. З них 18 виробів входять до складу колекції Херсонського обласного краєзнавчого музею та 50 одиниць з колекції Археологічного музею ХДУ..

До вибірки можна застосувати технологічну класифікацію і першим кроком розподілити її на ліпні – 10 одиниць (14,7% вибірки), та виготовлені на гончарному колі – 58 одиниць (85,3% вибірки).

На другому кроці класифікації світильники що виготовлені на гончарному колі можна поділити на покриті та непокриті лаком. Покритих лаком 16 одиниць (23,5% вибірки), без покриття – 42 (61,8% вибірки). На третьому кроці класифікації світильники не покриті лаком діляться за режимом випалу на червоноглиняні та сіроглиняні. Червоноглиняних 28 одиниць (41,2% вибірки), а сіроглиняних – 14 одиниць (20,6% вибірки).

Технологічну класифікацію можна доповнити характеристикою ступеня збереження. Та виділити археологічно цілі предметами – це ті, які можуть бути графічно зафіксовані та фрагментами. Чорнолакові світильники 16 одиниць з яких 10 фрагментів (14,7% вибірки) і 6 (8,8% вибірки) археологічно цілих. Червоноглиняні світильники з них фрагментів 18 (26,5% вибірки) та археологічно цілих – 10 (14,7% вибірки). Сіроглиняні світильники з них фрагментів 5 (7,4% вибірки) та археологічно цілих – 9 (13,2% вибірки). Ліпні світильники з них фрагменти 3 (4,4% вибірки) і та археологічно цілих – 7 (10,3% вибірки).

В сумі фрагменти складають 55,9%, а археологічно цілі форми – 44,1% від усієї колекції світильників.

Важливою характеристикою освітлювального приладдя є інформація про контексти в яких вони зафіксовані. На Білозерському поселенні світильники знаходять в шарах розкопу та заповненні різних ґрунтових об'єктів (напівземлянки, будівельні комплекси, ями). В шарах розкопів було знайдено 32 світильники, з них 16 фрагментів і 16 археологічно цілих, а в ґрунтових об'єктах 36, з них 22 фрагменти і 14 археологічно цілих.

Знайдені фрагменти світильників в заповненнях складають 32,4% від усієї колекції, фрагменти в шарі – 23,5%. Археологічно цілі світильники знайдені в заповненнях складають 20,6% від усієї колекції, а знайдені в шарі – 23,5%.

2.2 Характеристика контекстів походження світильників

Білозерське поселення розташоване в гирлі Дніпра на правому березі, на околиці села Дніпровське. Загальна площа розкопу IV (основного) складає 3500 м². Поселення має таку стратиграфію – пізній перевідкладений сірозолистий шар, ранній жовтоглиняний/сіроглиняний шари, прошарки, утворення які пов'язані з руйнуванням сирцевих будівель, пожежами та забудовами. На всій площі простежується три будівельних періоди. Перший характеризується напівземлянками невеликої площі (9-12 м²), другий – не сильно заглибленими будівлями більшої площі (до 20-30 м²) третій – наземними багато кімнатними будівлями з підвальними приміщеннями. Виявлено більше 200 ґрунтових об'єктів, а також частково збережених ділянок кам'яних кладок та рівнів підлог наземних багатокамерних споруд, залишки кам'яних та керамічно-кам'яних вимосток дворів, розвали сирцевих стін [4].

Світільники були зафіксовані не лише в ґрунтових об'єктах, а й в шарах розкопу. В 1991 році було виявлено 12 світільників. Сіроглиняний світільник №178 [див. додаток Д, 2] відноситься до списку 28, це перевідкладений суглиняний шар, глибина від 0,4 до 0,6 м., в квадраті 5. Чорнолаковий світільник №298 [див. додаток Б, 1] відноситься до списку 40, це сірозолисто-сіроглиняний шар на глибині від 0,8 до 0,95 м. в квадраті 7. Сіроглиняний світільник №377 [див. додаток Д, 3] відноситься до списку 51, це бровка між квадратами 1-2 та 8-9, із золистого заповнення. №178 та №377 [див. додаток Д, 2-3] виявлені в верхній частині заповнення житла №1. Світільники №541, 543-549 та 558 [див. додаток Ж, 3, К 1-2] відносяться до списку 54, це заповнення комплексу №6. Цей комплекс ймовірно частина житла округленого обрису, максимальна довжина яка збереглась – 6 м, а ширина – від 2,75 до 3,9 метрів. Його глибина від рівня материка сягає 0,45-0,5 м [10].

З 1995 року червоноглиняний світільник №26 [див. додаток К, 3], який відноситься до списку 12, це переважно жовтоглиняний, перевідкладений шар на глибині від 0,4 до 0,6 м. в квадраті 4. Та №141 [див. додаток С, 1] який відноситься до списку 47, це сірозолисто-жовтоглиняний шар в квадраті 9. В цьому квадраті, а також в квадратах 3 та 6, було виявлено групу каміння, які відносять до однієї будівлі. Оскільки каміння розташоване на одній лінії з кладкою в квадраті 1, а також з проміжком в 5 м. спостерігається каміння яке йде перпендикулярно основній кладці в південному напрямку як і в квадраті 1, це дає змогу припустити існування чотирьох камерної наземної будівлі, до якої відноситься світільник під цим номером [8].

4 світільники походять з колекції 1997 року. Сіроглиняний світільник №71 [див. додаток Л, 1], список 51, це заповнення ями №17, яка розташовується під полом приміщення в квадраті 15. Яма має круглу форму

та діаметр 0,8 м, глибина 1,75 м. Знахідки кераміки розміщувались в нижній її частині. Сіроглиняний світильник №153 [див. додаток Л, 2] відноситься до списку 66, це заповнення об'єкту №13. Об'єкт №13 представляє собою заглиблення в матеріку на межі квадратів 10 та 14, розкопу IV також продовжується в південно-західний кут квадрата 16. Максимальна довжина об'єкта сягає 3 м, ширина 1,14 м, а глибина 0,35 м Червоноглиняний світильник №247 [див. додаток Л, 3] належить до списку 91, це яма №25. Вона розташовується на межі квадратів 21 та 23, має овальну форму з глибиною 0,9 м. Спочатку ця яма застосовувала для збереження продуктів, а потім як сміттєва. Чорнолаковий світильник №263 [див. додаток Б, 3] взятий списком 92 – яма №28. Розташовується в центрі квадрату 24, ця яма також має овальну форму, але з глибиною 0,6м. враховуючи культурний шар [7].

З колекції 1998 року походить червоноглиняний світильник №133. Який було взято до списку 49, це шар на глибині 0,8-1,1 м., в квадраті 33, в основному біля ями №42. Ліпний світильник №141 взято списком 55, це яма №41, яка розташована в південно-західному куті квадрата 32 на межі квадрата 33. Сама яма має овальну форму з діаметрами горловини 1,48 м. та 1,24 м з висотою стінок 0,72 м. Червоноглиняний світильник №254 взято списком 78, це яма №50, розташована в південно-західному куті квадрата 36. Яма має грушеподібну форму з глибиною 2,2 м. Спочатку вона використовувалася для збереження продуктів, пізніше – для сміття. Зрештою яму заклали глиною, коли підготовлювали поверхню для нових будівельних робіт [12].

Чорнолаковий світильник № 104, який було знайдено в 1999 році відноситься до списку 59 – заповнення ями №57. Розташовується яма в квадраті 40 на відстані 0,3 м. від східного борта і 0,78 м. від південної межі квадрата. В плані має круглу форму, а в розтині грушеподібну з глибиною 1,16 м. Стратиграфічно ця яма відноситься до ранніх об'єктів розкопу [13].

До колекції 2001 року входить 6 освітлювальних приладів. Чорнолаковий світильник №62, був взятий списком 32, це перевідкладений шар на глибині від 0,4 до 0,6 м в квадраті 52. Чорнолаковий світильник №95 також був знайдений в квадраті 52, але в жовтоглиняному шарі на глибині 0,6-0,8 м список 40. Чорнолаковий світильник №75 [див. додаток В, 1] взято списком 48 – бровка між квадратами 1 та 3 в розкопі VI. Сіроглиняний світильник №108 взято списком 56, це перевідкладений шар на глибині 0-0,4 м. в квадраті 56. Ліпний світильник №120 взято списком 60 – рівень сирцевих завалів на глибині 0,4-0,6 м. в квадраті 55, де знаходиться заповнення наземної будівлі. Чорнолаковий світильник №209 [див. додаток В, 2] взято списком 74, це заповнення котловану №63. Котлован має прямокутну форму, викопаний в материк, з напрямком бортів північний схід та південний-захід розміром 3,08 x 2,77 м. Має площу 8,5 м². Особливість його конструкції в тому, що всі борти повністю обережно викладені сирцевою цеглою[11].

З колекції польового сезону 2002 року походить 6 виробів. Червоноглиняні світильники №69 та №73 взяті списком 23, це знахідки із золисто-глинистого шару на глибині 0,8-1 м в квадраті 59, ям №68 та №70. Яма №68 має неправильну овальну форму з стінками висотою від 12 до 19 см, розташовується на відстані 0,8 м від південної бровки і 1,6 м від східної бровки. Яма №70 має круглу форму та заглиблена в материк на 10 см, розташована біля північної бровки квадрата. Червоноглиняний світильник №112 взято списком 44, це жовтоглиняний шар в квадраті 62 на глибині 0,8-1 м. Червоноглиняний світильник №161 [див. додаток М, 1] взято списком 61, це шар сирцевої цегли яка змішана з обломками та золою в квадраті 66. Знахідки які було виявлено в квадраті 66 характеризують житлові комплекси. Червоноглиняний світильник №194 взято списком 69 – бровка між квадратами 66 та 67.

Ліпний світильник №300 взято списком 71 – заповнення об'єкта №63. Об'єкт №63 це підвал, який має правильну прямокутну форму з розміром бортів 6,15 м на 3 м з глибиною 1,5 м. Господарське призначення підвалу підтверджує наявність в його центральній частині великої ями. Має неоднорідне заповнення, в центрі рихле, темне або жовтоглиняне, а в північній частині сміттєве з керамікою та кістками [4].

В колекції 2003 р. походить червоноглиняний світильник №131 взятий списком 56, це цільний золистий та сірий шар на глибині 0.6-1 м в квадраті 76. Сіроглиняний світильник №221 [див. додаток М, 2] взято списком 63 – яма №76, яка розташована в квадратах 63, 64, 65 у та представляє собою заглиблення в матеріку неправильних обрисів. Поглиблення було заповнене змішаним темним ґрунтом з великою кількістю золи і речового матеріалу. Червоноглиняні світильники №289 [див. додаток М, 3] та №290 взяті списком 70 – заповненню ями №76А. Це яма-сховище, правильної форми з глибиною 2,4 м.

Чорнолаковий світильник №410 [див. додаток В, 3] взято списком 71. Це напівземлянка №80, яка розташовується в квадраті 69, її південно-східний кут знаходиться на відстані 0,83 м. від південного борта, а вхід - в 0,5 м від східної бровки. Має прямокутну форму з розміром бортів 2,54 м на 1,73 м та глибиною 1,15 м. Напівземлянка має вхідну яму круглої форми з діаметром 1,35 м. та діаметром дна 0,9 м, глибиною – 0,64 м. Заповнена сміттям [9].

В колекції 2004 року представлено 10 світильників. Червоноглиняний світильник №52 – список 16, це сірозолистий шар на глибині 0,6-0,8 м в квадраті 85. Червоноглиняні світильники №59 та №62 взяті списком 20 – жовтоглиняний та рихлий коричневий шари на глибині 0,4-0,8 м в квадраті 82. Червоноглиняний світильник №96 взято списком 31, це верхня частина зольника №81 на глибині 0,8-1,2 м. Сіроглиняний світильник №131 взято

списком 37 – сіроглиняний, жовтоглиняний шар на глибині 0,8-1 м в квадраті 83.

Чорнолаковий світильник №163 та ліпний №165 взяті списком 46 – яма №84, яка розташована на кордоні квадратів 81 та 82. Має круглу форму діаметром 1, 02 м та рівні стінки висотою 0,4 м.

Чорнолаковий світильник №224 [див. додаток Г, 1] взято списком 59, це рихлий жовтоглиняний шар із золистими добавками на глибині 0,4-0,6 м в квадраті 86. Червоноглиняний світильник №264 [див. додаток Н, 1] взято списком 77 – твердий сіроглиняний шар з пізнім перекопом на глибині 0,4-0,6 м в квадраті 86. Червоноглиняний світильник №388 [див. додаток Н, 2] взято списком 109, це перевідкладений шар, на глибині 0-0,2 м, знаходиться в квадраті 93-95 [5].

З колекції 2005 року сіроглиняний світильник №117 та червоноглиняний №136 відносяться до ями №112 яка розташована на межі квадратів 90 та 99. Її було виявлено під золисто-сирцевим завалом в північно-західній частині наземної споруди №134, на відстані 1,65 м від північного борту зазначеного об'єкта та на відстані 3,5 м від південного борта квадрата 99. Обриси ями не були чіткими, глибина складає 3,4 м. До глибини 1 м ця яма була вибрана в 2004 році, нижче рівня 2 м було рихле чорне гареве заповнення в якому знаходилися кістки тварин, більше знахідок було в нижній частині ями від глибини 2,5 м [6].

З колекції 2007 року ліпний світильник №47 [див. додаток С, 3] взятий списком 15, це золисто-глиняний шар на глибині 0,6-0,8 м в квадраті 115. Червоноглиняні світильники №131 [див. додаток Н, 3] та №162 [див. додаток П, 1] взято списком 26, золисте заповнення об'єкту №142 нижче рівня 1 м. Цей об'єкт розпочали досліджувати в 2006 році, він знаходиться в квадратах 111, 112 та 106. Він являє собою напівземлянку невизначеного призначення, а за планом має неправильну форму, близьку до прямокутної, з округлою

західною частиною. Східна частина об'єкта порушена пізнім перекопом. Приблизна площа об'єкта складає 22 м². Його котлован засипано сміттям що пов'язано з підготовкою до другого будівельного періоду, тому заповнення характеризує перший будівельний період на поселенні [14].

До колекції 2009 року належить чорнолаковий світильник №48 [див. додаток Г, 2] взятий списком 6 – перевідкладений шар в основ сірозолистий на глибиною від 0,39 до 0,67 м в квадраті 116. Чорнолаковий світильник №139 [див. додаток Г, 3] взято списком 25 – глиняно-золистий шар на глибині 0,6-0,9 м в квадраті 116. Ці два світильника відносяться до наземного приміщення №144.

Ліпний світильник №392 взято списком 39, це заповнення ями №149 в квадраті 114. Яма має круглу форму з діаметром 1,8 м, але на глибині від 2,8 м діаметр близько 4 м. Мала великий об'єм, кількість знахідок сягає близько 2000 артефактів. В верхній частині була заповнена золою та камінням, а від глибини, в середньому, 1,5 м в заповненні перестали зустрічатися каміння і з'явилися великі фрагменти кераміки. На глибині 1,8-2,8 м містилось сірозолисте заповнення яке мало сміттєвий характер, з великими фрагментами кераміки [15].

Чорнолаковий світильник №220 [див. додаток Д, 1], який був знайдений в 2010 році взято до списком 42 – золисте заповнення напівземлянки №166. Напівземлянка розташована в квадраті 121 на відстані 1,75 м від межі квадратів 120 та 121 і в 0,95 м на південь від межі квадратів 116 та 121. Складається з основного приміщення круглої форми і невеликого овального входу, що примикає з південного сходу, має вертикальні стінки [16].

До колекції 2011 року входить 6 світильників. Червоноглиняний світильник №7 [див. додаток П, 2] взято списком 1, це сірозолистий, перевідкладений шар з пізнім перекопом на глибині від 0,15 до 0,56 м в квадраті 131. Чорнолаковий світильник №17 взято списком 3, це як і в

попереднього світильника сірозолистий, перевідкладений шар з пізнім перекопом, але на глибині від 0,15 до 0,6 м та в квадраті 129. Чорнолаковий світильник №44 взято списком 7 – глиняно-золистий шар на глибині 0,56-0,76 м в квадраті 131. Червоноглиняний світильник №46 [див. додаток П, 3] взято списком 8 – глиняно-золистий шар на глибині 0,61-0,75 м в квадраті 132.

Ліпний світильник №178 [див. додаток Т, 1] взято списком 33 – яма №171 яка розташована в квадратах 132 і 133. Верхня частина ями має вигляд круглої золистої плями діаметром 0,5 м. Вона має незвичайну конструкцію, має відсік фактично рівний їй по величині, який примикає з південно-східної сторони. Світильник в ній знайдено цілим в нижній частині заповнення. Найімовірніше він там знаходився для освітлення закритої частини ями.

Червоноглиняний світильник №328 та сіроглиняний №329 [див. додаток Р, 1-2] взято списком 65, це будівельний комплекс №182. Комплекс розташований в квадратах 104 і 134 під північним бортом. Він складається з основного заглибленого приміщення квадратної форми з стороною близько 2 м, ступінчастого входу який примикає з північно-західної сторони та невеликої ями, яка має форму дзвона [17].

До колекції 2012 року належить ліпний світильник №88 [див. додаток Т, 2] взято списком 13, це наземний об'єкт №190 на глибині 0,68-0,75 м в північно-східній частині квадрату 123. Ліпний світильник №197 [див. додаток Т, 3] взято списком 44 – заповнення ями №199 в квадраті 137 на відстані 0,4 м. на північ від ями №198. Ця яма відноситься до початкового періоду забудови. Має циліндричну форму, в плані – неправильної овальної форми з діаметрами 1,2 м на 0,9 м та глибиною 0,22 м. Світильник було знайдено в золистому заповненні ями. Світильник №262 взято списком 60 – яма №202. Яма розташована на перехресті квадратів 142, 133, 134, 143. Має круглу форму з діаметром 0,6 м та глибиною 0,5 м. Ймовірно, що верхня

частина була зруйнована пізнім перекопом, тому вона відноситься до пізнього періоду забудови [18].

Для того, щоб виявити місце освітлювального приладдя в побуті жителів античного поселення проаналізуємо археологічно цілі форми. Ми вважаємо, що контекст в якому виявлено археологічно цілу форму є ближчим до стану *in situ*. порівняно з фрагментами світильників. Для перевірки цього твердження проведемо порівняння контекстів в яких виявлено археологічно цілі форми світильників на Білозерському та Березанському поселенні.

Стратиграфія Білозерського та Березанського поселення мають схожу стратиграфію. Березанське поселення як і Білозерське є одношаровою пам'яткою із схожими ґрунтовими та наземними об'єктами. Крім того результати досліджень Березанської (Нижньобугської) експедиції Ермітажу гарно опубліковані [40, 41, 42]. Нами було проаналізовано 3 томи матеріалів дослідження Березанського поселення [40, 41, 42] і інформацію про контексти в яких знайдено археологічно цілі форми світильників зведено їх в таблицю.

Інвентарний номер	Контекст виявлення світильника	Посилання на джерело	
		Посилання на рисунок	Посилання на контекст
БЕ 2004 30/128	Культурний шар VI ст. до н.е.	40, іл. 4, с. 93	40, с.58
БЕ 2004 26/107	Яма №65	40, іл. 28, с. 108	40, с. 64
БЕ 2004 23/160	Яма №68	40, іл. 30, с. 110	40, с. 58

БЕ 2006 41/226 БЕ 2006 41/227	Будівельний комплекс №37	39, таб. 21, с.178	39, с. 17
БЕ 2009 2/33 БЕ 2009 2/32	Будівельний комплекс №44	39, Таб. 21, с. 178	39, с. 14
БЕ 2006 38/335 БЕ 2006 38/336	Яма №107	39, Таб. 34, с.191	39, с. 18
БЕ 2009 15/155	Яма №135	39, Таб. 34, с.191	39, с. 59
БЕ 2006 32/207 БЕ 2006 32/208	Будівельний комплекс №35	39, Таб. 42, с. 198	39, с. 16
БЕ 2007 19/186 БЕ 2007 19/187	Будівельний комплекс №39	39, Таб. 45, с.201	39, с. 16
БЕ 2008 40/371	Шар пожежі на захід від вулиці	39, Таб. 70, с. 226	39
БЕ 2005 12/119	Шар пожежі на південь від комплекса №1	39, Таб. 76, с. 232	39
БЕ 2005 2/33 БЕ 2005 2/34	Приміщення №3	39, Таб. 107, с. 263	39, с. 81
БЕ 2009 10/121 БЕ 2009 10/113	Сміттєвий шар з раковинами мідій	39, Таб. 118, с. 274	39, с. 105
БЕ 2009 10/109	Сміттєвий шар з раковинами мідій	39, Таб. 123, с. 279	39, с. 105
БЕ 2007 4/28 БЕ 2007 4/29	Сміттєвий шар з раковинами мідій	39, Таб. 133, с. 289	39, с. 105
БЕ 2012 36/225 БЕ 2012 36/226	Передматериковий шар	41, Таб. 15, с. 308	41

БЕ 2012 59/225	Яма №193	41, Таб. 15, с. 308	41
БЕ 2013 39/218	Яма №201	41, Таб. 15, с. 308	41
БЕ 2013 59/307	Будівельний комплекс №64	41, Таб. 15, с. 308	41
БЕ 2014 25/174	Яма №216	41, Таб. 15, с. 308	41
БЕ 2012 23/140	Приміщення №18 (прямокутна полуземлянка)	41, Таб. 34, с. 327	41, с. 50
БЕ 2010 25/206 БЕ 2010 25/207	Шар пожежі	41, Таб. 59, с. 352	41
БЕ 2011 20/276 БЕ 2011 20/277 БЕ 2011 20/283	Полуземлянка №16 (підвал), шар пожежі	41, Таб. 59, с. 352	41, с. 63
БЕ 2012 13/98	Шар нівелювання пожежі	41, Таб. 59, с. 352	41
БЕ 2012 26/186	Багатокамерний комплекс-7 горизонт будівель другої половини VI ст. до н.е. на північ від приміщень 19 та 20	41, Таб. 59, с. 352	41, с. 66
БЕ 2014 15/83	Багатокамерний комплекс-9, приміщення №24 (напівпідвал)	41, Таб. 59, с. 352	41, с. 75
БЕ 2012 25/155	Багатокамерний комплекс-7,	41, Таб. 59, с.	41, с. 66

	приміщення №20	352	
БЕ 2012 5/48	Приміщення №17	41, Таб. 59, с. 352	41
БЕ 2011 20/281 БЕ 2011 18/225	Приміщення № 16 (підвал) шар пожежі	41, Таб. 59, с. 352	41, с. 63
БЕ 2014 34/234	Глинобитна купольна піч в заглибленому приміщенні багатокамерного комплексу- 9 на квадратах №185, 186	41, Таб. 59, с. 352	41, с. 75
БЕ 2011 28/282	Приміщення №16, шар пожежі	41, Таб. 59, с. 352	41, с. 63
БЕ 2013 8/44	Двір або приміщення з глинобитною піччю в кутку стіл 85, 87 та 96	41, Таб. 59, с. 352	41
БЕ 2014 15/84	Багатокамерний комплекс-9, приміщення 24 (напівпідвал)	41, Таб. 59, с. 352	41, с. 75
БЕ 2014 28/191	Яма №218	41, таб. 59, с. 352	41, с. 79
БЕ 2014 18/122	Територія на північ від приміщення №24	41, таб. 66, с. 359	41, с. 76
БЕ 2014 21/154	Багатокамерний комплекс-9, приміщення №24 (підвал)	41, таб. 78, с. 371	41, с. 75
БЕ 2013 49/422	Багатокамерний комплекс-9, в кладці приміщення №24 (мармуровий світильник)	41, таб. 85, с. 377	41, с. 75
БЕ 2010 24/166 БЕ 2010 24/167	Двір на південь від багатокамерного комплексу-	41, таб. 101, с. 393	41, с. 132

	2		
БЕ 2010 27/251	Багатокамерний комплекс-2, приміщення №12	41, таб. 101, с. 393	41, с. 132
БЕ 2011 14/149	Двір на південь від багатокамерного комплексу-2	41, таб. 101, с. 393	41, с. 132
БЕ 2011 15/162 БЕ 2011 15/163	Незабудований простір (двір) на північ від багатокамерного комплексу-2	41, таб. 101, с. 393	41, с. 132
БЕ 2012 29/195	Вулиця У6, рівень пізньоархаїчних забудов	41, таб. 101, с. 393	41, с. 129
БЕ 2012 30/200	Двір багатокамерного комплексу-1	41, таб. 101, с. 393	41
БЕ 2014 7/27	Багатокамерний комплекс-9	41, таб. 104, с.	41, с. 75
БЕ 2011 4/61 БЕ 2011 4/62	Смітєвий шар з подрібненими раковинами мідій	41, таб. 118, с. 396	41
БЕ 2013 19/121	Багатокамерний комплекс-10, приміщення №21 (підвал)	41, таб. 122, с. 409	41, с. 168

На Березанському поселенні за 2004-2015 рр. було виявлено 62 археологічно цілих світильники, з них 47 одиниць знаходилися в об'єктах. Для порівняння поселень дані було зведено в таблицю:

	Білозерське поселення	Березанське поселення
--	-----------------------	-----------------------

Об'єкти	80% (24 одиниці)	76% (47 одиниць)
Шари	20% (6 одиниць)	24% (15 одиниць)
Всього	30 одиниць	62 одиниці

Цілі форми знайдені в об'єктах складають значну більшість ніж в шарі на обох поселеннях. Оскільки цілі форми ближчі до стану *in situ*, а відсоток їх виявлення на цих поселеннях є близьким, це дає змогу говорити про закономірності положення цілих форм в шарах античних поселень. Із закономірності впливає місце світильників в матеріальній культурі населення.

Проведене порівняння основане на польовій документації та вибірковій літературі. Для зняття можливих помилок було звернено за допомогою до Чистова Дмитра Єфимовича з проханням щодо можливості порівняння статистичних даних. Після цього було люб'язно надано таблицю, яка містить неопубліковані дані за всі роки розкопок. За цією таблицею на Березанському поселенні було знайдено 207 одиниць світильників, з яких 154 відносяться до ґрунтових та наземних об'єктів це 74%. Дані які було надано підтверджують закономірність положення цілих форм в шарах. За це висловлюється велика подяка Чистову Д. Є.

РОЗДІЛ 3. КОЛЕКЦІЯ СВІТИЛЬНИКІВ

3.1 Чернолакові світильники

1. Фрагмент світильника. Збережена частина ріжка та стінок без дна. Стінки звужуються до отвору. Ріжок закопчений. Зовні та всередині покритий чорним лаком, сам лак пошкоджено. Глина без явних включень 2.5YR 6/8.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/298. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Б, 1].

2. Фрагмент світильника. Зберігся ріжок з частиною стінки. Ріжок короткий та видовжений з гнотовим отвором овальної форми. Зовнішня поверхня покрита чорним лаком та дуже закопчена. Глина без явних включень 2.5YR 6/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/548. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Б, 2].

3. Світильник закритий. Тулово зі стінками які звужуються до щитка на плоскому піддоні з воронкоподібним заглибленням. Щиток відділяється від стінок тулова концентричною виїмкою. На стінках явні кріплення ручки. Втрачено ріжок. Зовні та всередині покритий покритий густим лаком з металевим блиском, піддон залишений в кольорі глини. Глина не має явних включень 10YR 5/8.

Розмір: l – достовірно не відома d – 6,5 h – 4

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1997 Р.IV ХКМ-а-9126/263 Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей музей [див. додаток Б, 3].

4. Фрагмент світильника. Зберігся ріжок круглої форми з гнотовим отвором круглої форми зі слідами копоті, короткий, трішки опущений.

Покритий чорним, тонким шаром лаку на якому присутні потертості. Глина без візуальних включень. 5YR 6/4

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1999 Р.IV Я. 57 № 104. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

5. Фрагмент світильника. Збереглася частина ручки з перетином овальної форми, покрита бурим лаком на якому присутні потертості. Глина без візуальних включень 5YR 6/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2001 Р.IV Я. 61 № 62. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

6. Світильник закритий. Збереглася частина ріжка та вмістилища з піддоном. Тулово зі стінками які звужуються до щитка на плоскому піддоні з воронкоподібним заглибленням. Щиток відділяється від стінок тулова виїмкою, біля виїмки є не сильно заглиблені три концентричні лінії. Чорний лак покриває внутрішню поверхню світильника, на якому присутні відколи та потертості. Глина без явних включень 2,5YR 6/6

Розмір: l – достовірно невідомо d – 6 h – 3,9

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2001 Р.IV №75. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток В, 1].

Аналогію цього світильника є № 110 у каталозі Д. Журавльова [24, с.75].

7. Фрагмент закритого світильника. Збереглася частина стінки тулова та щитка скеєних з двох фрагментів. Тулово з прямими стінками які звужуються до щитка відокремленого від стінок двома не сильно поглибленими, концентричними лініями. Ззовні та всередині покритий чорним та густим лаком з металевим блиском, наявні відколи та потертості лаку. Глина не має явних включень 2.5YR 6/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2001 Р.IV № 95. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

8. Фрагмент світильника. Зберігся короткий, витягнутий ріжок з гнотовим отвором круглої форми. Всередині та зовні вкритий густим, чорним лаком. Глина без явних включень 5YR 6/4.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2001 Р.IV Я. 63 №209. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток В, 2].

9. Фрагмент світильника. Зберігся короткий, витягнутий, прямий ріжок з відбитим кінчиком та частина щитка. Щиток відділяється від стінок тулова виїмкою. Ріжок закопчений з гнотовим отвором круглої форми. Всередині та зовні вкритий густим та чорним лаком з металевим блиском. Глина без явних включень 5YR 6/4.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2003 Р.IV Я. 80 №410. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток В, 3].

10. Фрагмент світильника. Збережена частина плоского піддона з воронкоподібним заглибленням та частково стінки тулова. Всередині покритий густим та чорним лаком з металевим блиском, поганого збереження. Глина без явних включень 5YR 6/8.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 Р.IV СП. 46 № 163. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

11. Світильник закритий. Збереглася частина тулова, щитка та ріжка. Стінки звужуються до щитка на плоскому піддоні. Виїмка розташована на межі стінок тулова та щитка. Ріжок видовжений, прямий, закопчений. Чорний лак потертий, покриває внутрішню поверхню світильника. Глина не має явних включень 5YR 6/6.

Розмір: l – достовірно невідомо d – 6,7 h – 3,5

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 Р.IV №224. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Г, 1].

Аналогію цього світильника є № 110 у каталозі Д. Журавльова [24, с.75]

12. Світильник закритий. Склеєний з двох фрагментів. Тулово зі стінками які звужуються до щитка на плоскому піддоні з воронкоподібним заглибленням. Щиток відділяється від стінок тулова виїмкою. Пошкоджений піддон. Ріжок видовжений з гнотовим отвором круглої форми, трошки піднятий, закопчений. Вся поверхня світильника покрита чорним та густим музей ХДУ.

Розмір: l – 8,7 d – 5,5 h – 3,6

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2009 №48. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Г, 2].

Аналогію цього світильника є № 110 у каталозі Д. Журавльова [24, с.75]

13. Світильник закритий. Склеєний з двох фрагментів, втрачено частину тулова та щитка. Тулово зі стінками які звужуються до щитка на плоскому піддоні з воронкоподібним заглибленням. Щиток відділяється від стінок тулова виїмкою. Ріжок видовжений з гнотовим отвором круглої форми, трішки опущений, закопчений. Вся поверхня світильника покрита чорним та густим шаром лаку. Глина не має явних включень 7,5YR 6/6 .

Розмір: l – 8,7 d – 5,6 h – 3,4

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2009 №139. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Г, 3].

Аналогію цього світильника є № 110 у каталозі Д. Журавльова[24,с.75]

14. Світильник закритий. Склеєний з двох фрагментів. Тулово зі стінками які звужуються до щитка на плоскому піддоні з воронкоподібним заглибленням. Щиток відділяється від стінок тулова виїмкою. Ріжок видовжений з гнотовим отвором круглої форми, трішки опущений, закопчений. Вся поверхня світильника покрита чорним та тонким шаром лаку. Глина не має явних включень 7.5YR 5/2.

Розмір: l – 9,3 d – 6,8 h – 4,1

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2010 Р.IV ПОЛУЗ. 166 №220. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Д, 1].

Аналогію цього світильника є № 110 у каталозі Д. Журавльова [24, с.75]

15. Фрагмент світильника. Збережена частина стінки тулова та ріжка. Щиток відділяється від стінок тулова виїмкою. Ріжок прямий та видовжений, закопчен. В виїмці залишилися сліди чорного та густого лаку. Глина без явних включень 7.5YR 6/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2011 Р.IV СП.1 № 17. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

16. Фрагмент світильника. Збережено плоский піддон з воронкоподібним заглибленням. Всередині та зовні вкритий густим та чорним лаком з металевим блиском зовні. Глина без явних включень 5YR 6/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2011 Р.IV № 44. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

3.2 Червоноглиняні та сіроглиняні світильники

1.Світильник відкритий. Збережено задню частину світильника. Тулово округле з стінками які звужуються до отвору, явні місця кріплення ручки. Дно не виділене, округле, та випукле. Має темне покриття. Сіроглиняний, не має явних включень 10YR 6/6.

Розмір: l – достовірно невідомо, d – достовірно не відома, h – 3,4 см

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/178. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Д, 2].

2. Світильник відкритий. Збережено половина світильника з ріжком. Тулово зі стінками які звужуються до щитка на плоскому піддоні. Виїмка розташована на межі стінок тулова та щитка. Ріжок короткий, овальної форми з гнотовим отвором овальної форми, кінчик ріжка трохи загнутий

догори, сильно закопчений. Сіроглиняний з нерівномірним випалом, не має явних включень 2.5Y 6/2.

Розмір: l – достовірно невідомо, d – 7 см, h – 2,6 см

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/377. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Д, 3].

3. Світильник відкритий. Збережено тулово округле з стінками які звужуються до отвору, явні місця кріплення ручки. Дно не виділене, округле, та випукле. Втрачено ріжок. Сильно закопчений. Сіроглиняний з рівномірним опалом, не має явних включень 10YR 6/4.

Розмір: l – достовірно невідомо, d – достовірно не відома, h – 4 см

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/541. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Ж, 1].

4. Світильник відкритий. Збережено стінки тулова з вертикальним бортиком який переходить до щитка оформленого різким вертикальним ребром який представляє з себе невеликий горизонтальний виступ. На стінці тулова розміщена горизонтальна петлевидна ручка. Сіроглиняний, обгорілий, з примісями слюди 10YR 6/2.

Розмір: l та d – достовірно не відомі, h – 3,2 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/543. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Ж, 2].

Аналогію цього світильника є № 199 у каталозі Д. Журавльова [24, с.116]

5. Світильник відкритий. Збережено половина стінки тулова з вертикальним бортиком який переходить до щитка оформленого різким вертикальним ребром який представляє з себе невеликий горизонтальний виступ. На стінці тулова розміщена горизонтальна петлевидна ручка. Червоноглиняний, має нерівномірне покриття, 5YR 5/6.

Розмір: l та d – достовірно не відомі, h – 3,5 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/544. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Ж, 3].

Аналогію цього світильника є № 199 у каталозі Д. Журавльова [24, с.116]

6. Фрагмент відкритого світильника. Збережена частина стінки тулова, щитка та піддону. Стінки тулова з вертикальним бортиком який переходить до щитка, дно плоске. На стінках явні кріплення ручки. Сіроглиняний з нерівномірним опалом та розводами на поверхні, шарований на сколі 2.5YR 5/8 та 7.5YR 2.5/1.

Розмір: l та d – достовірно не відомі, h – 2,2 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/545. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток З, 1].

7. Фрагмент відкритого світильника. Збережено частину стінки тулова, щитка та піддону. Стінки тулова з вертикальним бортиком який переходить до щитка. На стінці явне кріплення ручки. Верхня частина стінки закопчена. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR 5/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/546. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток З, 2].

8. Фрагмент відкритого світильника. Збережено ріжок, частину стінки та дна. Має злегка скошений всередину край, веконічне тулово з випуклим ребром, подовжений ріжок та плоске дно. Ріжок закопчений. Сіроглиняний без явних включень 2.5YR 5/1.

Розмір: l – 3,8 см, d – 7 см, h – 4 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/547. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток З, 3].

9. Фрагмент світильника. Зберігся короткий, овальний ріжок з гнотовим отвором овальної форми, закопчений. Червоноглиняний, без явних включень 5YR 6/8.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/549. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток К, 1].

10. Фрагмент світильника. Збережено ріжок з частиною стінки. Ріжок подовжений, овальний з гнотовим отвором овальної форми, закопчений. Сіроглиняний з включенням фрагментів великих білих, коричневих та чорних часточок 2.5YR 5/1.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1991 Р.IV ХКМ-а-8938/558. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток К, 2].

11. Фрагмент світильника. Збережено частину ріжка. Ріжок закопчений з гнотовим отвором овальної форми. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR 6/8.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1995 Р.IV ХКМ-а-9101/26. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток К, 3].

12. Фрагмент світильника Збережено бокову частину стінки та частину ріжка. Стінка яка має вертикальні плечики що плавно переходять в невисоке горлечко, яке плавно переходить в вертикальний край. Сіроглиняний, обпалений нерівномірно, без явних включень. Колір поверхні 10YR 4/1, колір сколу 5YR 5/4.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1997 Р.IV ХКМ-а-9126/71. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Л, 1].

13. Фрагмент світильника. Збережено ріжок та частину плечиків стінки. Плечики загнуті всередину, ріжок, короткий овальної форми з гнотовим отвором овальної форми. Сіроглиняний, без явних включень 5Y 4/1, колір поверхні – 5YR 6/3.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1997 Р.IV ХКМ-а-9126/153. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Л, 2].

14. Фрагмент світильника. Збережено частину тулова. Тулово зі стінками які звужуються до щитка на плоскому піддоні з маленькою

виїмкою. Щиток відділяється від стінок тулова двома виїмками. Нерівномірно покритий червоним лаком. Червоноглиняний, з домішками слюди 10YR 5/8.

Розмір: l та d – достовірно невідомі, h – 3,2 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1997 Р.IV Я.22 ХКМ-а-9126/247. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток Л, 3].

15. Фрагмент світильника. Збережено ріжок овальної форми з гнотовим отвором овальної форми, короткий, закопчений. Червоноглиняний, без явних включень 7.5YR 6/4.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1998 Р.IV № 133. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

16. Фрагмент відкритого світильника. Збережено частину дна на плоскому піддоні та стінки тулова з округлими та загнутими всередину плечиками. На стінці явне кріплення ручки. Червоноглиняний, без явних включень 5YR5/3.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1998 Р.IV Я. 50 № 254. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

17. Фрагмент світильника. Збережено ріжок та фрагмент стінки з піддоном. Стінка яка звужується до щитка який відділяється від стінок тулова виїмкою. Ріжок овальної форми з гнотовим отвором овальної форми, короткий, трішки опущений, закопчений. Сіроглиняний, без явних включень 7.5YR 6/4.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2001 Р.IV № 108. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

18. Фрагмент світильника. Збережено ріжок та частину стінки тулова яке має вертикальні плечики що плавно переходять в невисоке горлечко з валикоподібним краєм. Ріжок короткий, опущений овальної форми з

гнотовим отвором овальної форми. Ріжок та стінка закопчені. Червоноглиняний, без явних включень 10YR 5/3.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2002 P.IV № 69. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

19. Фрагмент світильника. Збережено дно на плоскому піддоні та частину стінки тулова з округлими та загнутими всередину плечиками. Червоноглиняний, без явних включень 10 YR 5/3.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2002 P.IV № 73. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

20. Фрагмент відкритого світильника. Збережено частково дно та фрагмент стінки тулова з округлими та загнутими всередину плечиками. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR 5/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2002 P.IV СП.44 №112. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

21. Світильник відкритий, має два ріжки. Тулово плоскодонне з конусоподібною виїмкою, з петлевидною ручкою в центрі з невисокими горизонтальними плечиками. Ріжки овальні, трішки видовжені та широкі з овальним та круглим гнотовим отворами. Ріжок та ручка закопчені. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR 6/8.

Розмір: l – 11,6 d – 6,8 h – достовірно невідомо

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2002 P.IV №161. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток М, 1].

22. Світильник відкритий. Збережено стінки тулова які мають вертикальні плечики що плавно переходять в невисоке горлечко з валикоподібним краєм. Червоноглиняний, без явних включень 5YR 5/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2002 P.IV № 194. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

23. Фрагмент світильника. Зберігся короткий, овальний ріжок з гнотовим отвором овальної форми. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR 5/8.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2003 P.IV 07 №131. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

24. Світильник відкритий. Склеєний з двох фрагментів, тулово зі стінками які звужуються до щитка. Виїмка розташована на межі стінок тулова та щитка. На стінці тулова коріння ручки. Ріжок короткий з гнотовим отвором овальної форми, трішки піднятий, закопчений. Сіроглиняний, без явних включень 1 FOR GLEY 3/10GY

Розмір: l – 8,8 d – 7 h – достовірно невідома

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2003 P.IV №221. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток М, 2].

Аналогію цього світильника є № 199 у каталозі Д. Журавльова [24, с.116]

25. Світильник відкритий. Стінки тулова з вертикальним бортиком який переходить до щитка оформленого різким вертикальним ребром який представляє з себе невеликий горизонтальний виступ. Дно плоске. На стінці тулова розміщена горизонтальна петлевидна ручка. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR 6/6.

Розмір: l – достовірно невідомо d – 7 h – 4,2

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2003 P.IV № 289. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток М, 3].

Аналогію цього світильника є № 199 у каталозі Д. Журавльова [24, с.116]

26. Фрагмент відкритого світильника. Збережено частково дно та стінки тулова з округлими та загнутими всередину плечиками. На стінці тулова коріння ручки. Червоноглиняний, без явних включень 10 R5/8.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2003 Р.IV № 290. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

27. Фрагмент світильника. Збережено дно з маленьким піддоном та частково стінка тулова. Червоноглиняний, без явних включень 5YR 5/8.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 Р.IV №52. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

28. Фрагмент світильника. Збережено частину стінки тулова з округлими та загнутими всередину плечиками. Біля виїмки є не сильно заглиблені дві концентричні лінії. Червоноглиняний, без явних включень 5YR6/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 Р.IV № 59. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

29. Фрагмент світильника. Збережено частину стінки тулова яка звужується до щитка, біля виїмки є не сильно заглиблена лінія. Має слід від копоті. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR 6/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 Р.IV № 62. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

30. Фрагмент світильника. Зберігся короткий, овальний ріжок з гнотовим отвором овальної форми і частково щиток виїмка якого розташована на межі стінок тулова та щитка. Ріжок закопчений. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR5/3.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 Р.IV №96. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

31. Фрагмент відкритого світильника. Зберігся короткий, овальний ріжок з гнотовим отвором овальної форми і частина вузького, загнутого всередину плечика. Сіроглиняний, без явних включень 5Y 7/2.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 Р.IV СП.37 №131. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

32. Світильник відкритий. Тулово зі стінками які переходять в горизонтальні плечики, а край отвору оформлено вертикальним бортиком. Піддон відсутній. Ріжок короткий, з гнотовим отвором овальної форми. Ріжок з бортиком закопчений. На стінці тулова коріння ручки. Червоноглиняний, без явних включень 2,5YR 5/8.

Розмір: l – достовірно невідома d – 7,6 h – 3,4.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 P.IV №264. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Н, 1].

33. Світильник відкритий. Тулово зі стінками які звужуються до щитка на плоскому піддоні. Виїмка розташована на межі стінок тулова та щитка. Ріжок короткий, овальної форми з гнотовим отвором овальної форми, кінчик ріжка трохи загнутий до гори, закопчений. Червоноглиняний, без явних включень 5YR 6/8.

Розмір: l – 8,6 d – 7 h – 2,5.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 P.IV Я.3 №388. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Н, 2].

34. Фрагмент світильника. Збережено ріжок та фрагмент стінки. Ріжок підовальної форми з гнотовим отвором овальної форми, короткий, закопчений. Стінки переходять в вузькі, горизонтальні плечики. Сіроглиняний, без явних включень 7.5YR 5/3.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2005 P.IV Я.112 №117. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

35. Фрагмент відкритого світильника. Збережено частину тулова з вертикальним бортиком який переходить до щитка оформленого різким вертикальним ребром який представляє з себе невеликий горизонтальний виступ. Червоноглиняний, без явних включень 5YR 5/4.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2005 P.IV Я. 141 № 136. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

36. Фрагмент світильника. Збережено носик, короткий з гнотовим отвором овальної форми. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR 6/8.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2007 P.IV № 131. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Н, 3].

37. Фрагмент світильника. Збережено носик, з гнотовим отвором круглої форми. Закопчений та вкритий зовні та всередині червоним лаком. Червоноглиняний, без явних включень 5YR 6/4.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2007 P.IV ОБ. 142 № 162. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток П, 1].

38. Світильник відкритий. На плоскому піддоні. Тулово зі стінками яке має вертикальні плечики що плавно переходять в невисоке горлечко яке плавно переходить в вертикальний край. Має ручку, овальну в перетині По краю гнотового отвору є обрамлення. Червоноглиняний з включенням мушель 5YR 5/6.

Розмір: l – достовірно невідомо d – 8,4 h – 6,3

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2011 P.IV №7. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток П, 2].

Аналогію цього світильника є у статті Д. Журавльова [23]

39. Світильник відкритий. На плоскому піддоні. Тулово зі стінками яке має вертикальні плечики що плавно переходять в невисоке горлечко з валикоподібним краєм. Має ручку, овальну в перетині По краю гнотового отвору є обрамлення. Червоноглиняний, без явних включень 5YR 5/8.

Розмір: l – достовірно невідомо d – 6,8 h – 4,5

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2011 P.IV №46. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток П, 3].

Аналогію цього світильника є у статті Д. Журавльова [23]

40. Світильник відкритий. Склеєний з двох фрагментів. Збережено стінки тулова з вертикальним бортиком який переходить до щитка

оформленого різким вертикальним ребром який представляє з себе невеликий горизонтальний виступ. Дно плоске. На стінці тулова розміщена горизонтальна петлевидна ручка. Червоноглиняний, без явних включень 2.5YR 5/6.

Розмір: l та d – достовірно невідомо h – 2,9

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2011 Р.IV СК 182 № 328. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Р, 1].

Аналогію цього світильника є № 199 у каталозі Д. Журавльова [20, с.116]

41. Світильник відкритий. Тулово зі стінками які переходять в горизонтальні плечики, а край отвору оформлено вертикальним бортиком. Піддон відсутній. Ріжок короткий, з гнотовим отвором овальної форми. На стінці тулова коріння ручки. Сіроглиняний, без явних включень, дуже закопчений.

Розмір: l – достовірно невідома d – 6,9 h – 3,2.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2011 Р.IV СК. 182 №329. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Р, 2].

42. Фрагмент світильника. Збережено дно з маленьким піддоном та частково стінка тулова. Червоноглиняний, без явних включень 7.5YR 5/6.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2012 Р.IV Я.202 №262. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Р, 3].

3.3 Ліпні світильники

1. Фрагмент світильника. Збережено ріжок та частину стінки з дном. Ріжок короткий та опущений, підовальної форми з гнотовим отвором овальної, закопчений.

Розмір: l та d – достовірно невідомі, h – 2,9 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1995 Р.IV ХКМ-а-9101/141. Фонд: Херсонський обласний краєзнавчий музей [див. додаток С, 1].

2. Фрагмент світильника. Збережено значну частину плоского дна, частину стінки тулова які звужуються до отвору та ріжка опущеного, закопченого.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 1998 Р.IV СП.55 № 141. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

3. Світильник відкритий. Склеєний з трьох фрагментів. Тулово зі стінками які звужуються до отвору. Дно – плоске, піддон відсутній. Ріжок короткий з гнотовим отвором овальної форми, опущений, закопчений.

Розмір: l – 8,7 см, d – 5,5 см, h – 4 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2001 №120. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток С, 2].

4. Фрагмент світильника. Склеєний з двох фрагментів. Збережено ріжок і фрагмент стінки. Ріжок овальної форми з гнотовим отвором овальної форми, прямий та закопчений.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2002 Р.IV Я.63 №300. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

5. Фрагмент мініатюрного світильника. Збережено частину плоского дна, стінки тулова які звужуються до отвору та частину опущеного, закопченого ріжка.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2004 Р.IV Я.84 № 165. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

6. Фрагмент світильника. Збережено ріжок і фрагмент стінки. Ріжок підовальної форми з гнотовим отвором підтрикутної форми, опущений та закопчений.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2007 Р.IV № 47. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток С, 3].

7. Світильник відкритий. Збережено тулово зі стінками які звужуються до отвору. Дно – плоске, піддон відсутній. Ріжок короткий.

Розмір: l – достовірно невідомо d – 7,3 см, h – 3,6 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2009 Р.IV Я. 149 №392. Фонд: Археологічний музей ХДУ.

8. Світильник відкритий. Тулово зі стінками які звужуються до отвору, на плоскому піддоні який деформувався. Ріжок видовжений з гнотовим отвором овальної форми, трішки опущений, закопчений.

Розмір: l – 10,9 см, d – 7 см, h – 5,2 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2011 Р.IV №178. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Т, 1].

9. Світильник відкритий. Склеєний з двох фрагментів. Тулово зі стінками які звужуються до отвору. Дно – плоске, піддон відсутній. На стінці тулова коріння ручки. Ріжок короткий, опущений, закопчений, кінчик ріжка трохи загнутий до гори, і таким чином площина гнотовим отвору має вигнутий вигляд овальної форми.

Розмір: l – достовірно невідома d – 7,7 см, h – 4,8 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2012 Р.IV ОБ. 190 №88. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Т, 2].

10. Світильник відкритий. Тулово зі стінками які звужуються до отвору. Дно – плоске. Ріжок короткий з гнотовим отвором овальної форми, опущений, закопчений.

Розмір: l – 7,6 см, d – 5 см, h – 3,1 см.

Інвентарний номер: Біл. пос. – 2012 Р.IV Я. 192 №197. Фонд: Археологічний музей ХДУ [див. додаток Т, 3].

ВИСНОВКИ

В роботі була опрацьована історіографія даної теми, 68 світильників з Білозерського поселення які знаходяться в фондах Херсонського обласного краєзнавчого музею та Археологічного музею ХДУ, контексти походження цих світильників.

Колекцію складають чорнолакові, червоноглиняні, сіроглиняні та ліпні одноріжкові світильники, також в колекції є один дворіжковий червоноглиняний світильник.

41,2% колекції – червоноглиняні світильники, 23,5% – чорнолакові, 20,6% – сіроглиняні, 14,7% – ліпні. Світильники які знайдені в заповненнях об'єктів складають 52,9%, ті що знайдені в шарах – 47,1%. Археологічно цілого матеріалу дійшло 44,1% з них 20,6% це матеріал із заповнення об'єктів і 23,5% із шару. Фрагментів – 55,9%, з них – 32,4% із заповнення та 23,5% із шарів.

Щоб дослідити місце світильників в матеріальній культурі античного населення було досліджено археологічно цілі форми даних виробів, оскільки вони вважаються наближеними до стану *in situ* та порівняно з цілими формами з схожого по стратиграфії Березанського поселення. Відсоток вибірки з об'єктів на Білозерському та Березанському поселенні є схожим і різниця складає не більше 10%.

Отже, ми можемо говорити що, місце світильників являється контекстами в яких вони знайдені. Якщо археологічно ціла форма була знайдена в ямі, то вона застосовувалася саме для її освітлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арсеньева Т. М. Светильники Танаиса / Т. М. Арсеньева. М. : Наука, 1988. 148 с.
2. Брашинский И. Б. Греческий керамический импорт на Нижнем Дону в V–III вв. до н. э. / И. Б. Брашинский. Л. : Наука, 1980. 267 с.
3. Былкова В. П. Белозерское поселение в контексте синхронных археологических памятников // Проблемы археології Східної Європи. Харків 2008. 56-64 с.
4. Былкова В. П. Отчет о раскопках на Белозерском поселении экспедиции ХГУ в 2002 г.
5. Былкова В. П. Научный отчет о раскопках на Белозерском поселении экспедиции Херсонского государственного университета в 2004 г.
6. Былкова В. П. Научный отчет о раскопках на Белозерском поселении экспедиции Херсонского государственного университета в 2005 г.
7. Былкова В. П. Отчет о работах Херсонского краеведческого музея и Херсонского государственного педагогического института на Белозерском поселении в 1997 г.
8. Былкова В. П. Отчет о работах экспедиции Херсонского краеведческого музея на Белозерском поселении в 1995 г.
9. Былкова В. П. Отчет о раскопках экспедиции ХГУ на Белозерском поселении в 2003 г.
10. Былкова В. П., С. Б. Буйских Отчет о раскопках городища Глубока Пристань и Белозерского поселения экспедицией Херсонского краеведческого музея в 1991 г.
11. Былкова В.П. Отчет о работах экспедиции ХГПУ на Белозерском поселении в 2001 г.

12. Былкова В.П. Отчет о раскопках на Белозерском поселении экспедиции Херсонского государственного педагогического университета в 1998 г
13. Былкова В.П. Отчет о раскопках на Белозерском поселении экспедиции Херсонского государственного педагогического университета в 1999 г.
14. Былкова В.П., С.О. Немцев Научный Отчет о раскопках экспедиции Херсонского государственного университета (Белозерское и Новозбурьевское поселения) 2007 г.
15. Былкова В.П., С.О. Немцев, И.Ю. Самойленко Научный отчет о раскопках на Белозерском поселении экспедиции Херсонского государственного университета в 2009 г.
16. Былкова В.П., С.О. Немцев, И.Ю. Самойленко Научный отчет о раскопках на Белозерском поселении экспедиции Херсонского государственного университета в 2010 г.
17. Былкова В.П., С.О. Немцев, И.Ю. Самойленко Научный отчет о раскопках на Белозерском поселении экспедиции Херсонского государственного университета в 2011 г.
18. Былкова В.П., С.О. Немцев, И.Ю. Самойленко Научный отчет о раскопках экспедиции Херсонского государственного университета на Белозерском поселении в 2012 г.
19. Вальдгауер О. Ф. Античные глиняные светильники / О. Ф. Вальдгауер. СПб. : Императорский Эрмитаж, 1914. 128 с
20. Журавлев Д. В. Античные глиняные светильники Ялтинского историко-литературного музея / Д. В. Журавлев, Н. П. Турова // БИ. 2012. Вып. XXVI. С. 335–400.
21. Журавлев Д. В. Группа греческих светильников из Херсонеса / Д. В. Журавлев, Л. Хршановски // Херсонесский сборник. 1999. Вып. X. С. 50–59.

22. Журавлев Д. В. К истории освещения на Боспоре в VI–V вв. до н. э. / Д. В. Журавлев // БФ: погребальные памятники и святилища: материалы международной научной конференции : в 2 ч. 2002. Ч. 1. С. 177–186.
23. Журавлев Д. В. Новые находки позднеэллинистических керамики и светильников из Пантикапея / Д. В. Журавлев // ПИФК. 2011. № 4 (34). — С. 221–263.
24. Журавлев Д. В. О Боспорских светильниках типа «Кувшинчика»
25. Журавлев Д. В. Светильники VI — первой половины III в. до н. э. / Д. В. Журавлев, Н. В. Быковская, А. Л. Желтикова. К. : Мистецтво, 2007. 308 с. (Коллекция светильников, т. I).
26. Журавлев Д. В. Светильники второй половины III в. до н. э. IV в. н. э. / Д. В. Журавлев, Н. В. Быковская, А. Л. Желтикова. К. : Мистецтво, 2010. 336 с. (Коллекция светильников, т. II).
27. Журавлев Д. В. Светильники из северо-восточного района Херсонеса: позднеархаическое, классическое и эллинистическое время / Д. В. Журавлев // Херсонесский сборник. 2005. Вып. 14. С. 129–140.
28. Журавлев Д. В. Светильники с острова Березань в собрании Государственного Исторического музея (Москва) / Д. В. Журавлев, Л. Хршановски // Археологія. 2003. № 3. С. 15–21.
29. Забелина В. С. Античные глиняные светильники из Пантикапея / В. С. Забелина // Сообщения ГМИИ А. С. Пушкина. 1992. Вып. 10. — С. 298–328.
30. Захожай Г. О. Збірка античних світильників у Полтаві / Г. О. Захожай // Полтавський археологічний збірник. 1994. Вип. 2. С. 89–106.
31. Книпович Т. Н. Керамика местного производства из раскопа И / Т. Н. Книпович // Ольвия / [отв. ред. Н. И. Ячменев]. Т. 1. К. : Издательство Академии Наук УССР, 1940. С. 129–170

32. Козуб Ю. И. Некрополь Ольвии V–IV ст. до н. э. / Ю. И. Козуб. К. : Наукова думка, 1974. 181 с.
33. Крутилов В. В. Керамический производственный комплекс середины VI в. до н. э. на Березанском античном поселении / В. В. Крутилов, А. И. Смирнов, Д. В. Бондаренко // БЧ XIII. Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Проблемы урбанизации / ред.- сост. В. Н. Зинько. Керчь, 2012. С. 233–237.
34. Леви Е. И. Материалы ольвийского теменоса (общая характеристика) // Ольвия. Теменос и агора / [отв. ред. В. Ф. Гайдукевич]. М.-Л. : Изд-во АН СССР, Наука, 1964. С. 131–174.
35. Марченко И. Д. Раскопки Пантикапея в 1959–1964 гг. / И. Д. Марченко // Сообщения ГМИИ А. С. Пушкина. 1968. Вып. 4. С. 27–52.
36. Ольвия : [сб. научн. ст.] / [отв. ред. С. Д. Крыжицкий]. К. : Наукова думка, 1975. 246 с.
37. Онайко Н. А. Архаический Торик. Античный город на северо-востоке Понта / Н. А. Онайко. М. : Наука, 1980. 176 с.
38. Самойлова Т. Л. Тира в VI–I вв. до н. э. / Т. Л. Самойлова. К. : Наукова думка, 1988. 120 с.
39. Хачатурова Е. А. Античные керамические светильники Краснодарского государственного историко-археологического музея-заповедника / Е. А. Хачатурова // БФ: погребальные памятники и святилища : материалы международной научной конференции / отв. ред. В. Ю. Зуев : Ч. 2. с. 291–296.
40. Чистов Д. Е., Зуев В. Ю., Ильина Ю. И., Каспаров А. К., Новоселова Н. Ю. Материалы Березанской (Нижнебугской) античной археологической экспедиции. Т. 2 : Исследования на острове Березань в 2005–2009 гг. / Государственный Эрмитаж. СПб. : Изд-во Гос. Эрмитажа, 2012.

41. Чистов Д. Е., Зуев В. Ю., Ильина Ю. И., Марченко К. К., Назаров В. В., Доманский В. Я. Материалы Березанской (Нижнебугской) античной археологической экспедиции. Т. 1 / Государственный Эрмитаж. СПб. : Изд-во Гос. Эрмитажа, 2006.
42. Чистов Д. Е., Ильина Ю. И., Еремеева А. А., Щербакова О. Е. Материалы Березанской (Нижнебугской) античной археологической экспедиции. Т. 3: Березанское поселение в исследованиях 2010–2014 годов / Государственный Эрмитаж. СПб. : Изд-во Гос. Эрмитажа, 2020. 436 с.
43. Шейко, И.Н. 2013. Редкие типы светильников из Ольвии. Боспорские исследования, 28, Симферополь-Керчь, с. 385-398.
44. Шейко, І.М. 2013. Ранні світильники Ольвії (VI – V ст. до н.е.). Археологія, 1, с. 107-113.
45. Шейко, І.М. 2014. До питання про технологію виробництва та використання глиняних світильників. Археологія, 2, с. 29-36.
46. Шейко, І.М. 2015. Світильники з каменю з Ольвії та поселень її хори. Магістеріум. Археологічні студії, 60, К., с. 67-70.

ДОДАТКИ

додаток А

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Морозівська Надія Павлівна
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

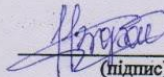
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

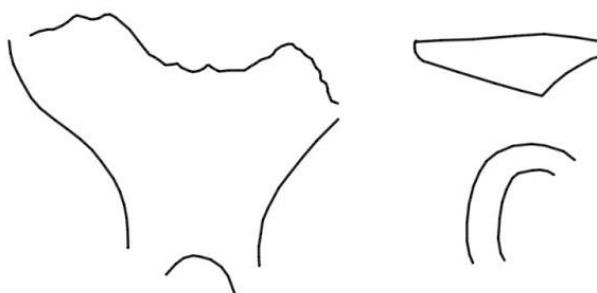
УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

24.03.20
(дата)

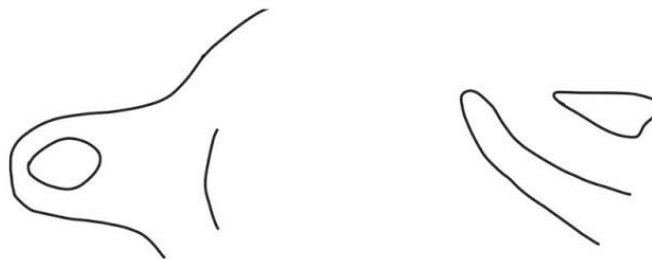

(підпис)

Морозівська Н.
(ім'я, прізвище)

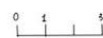
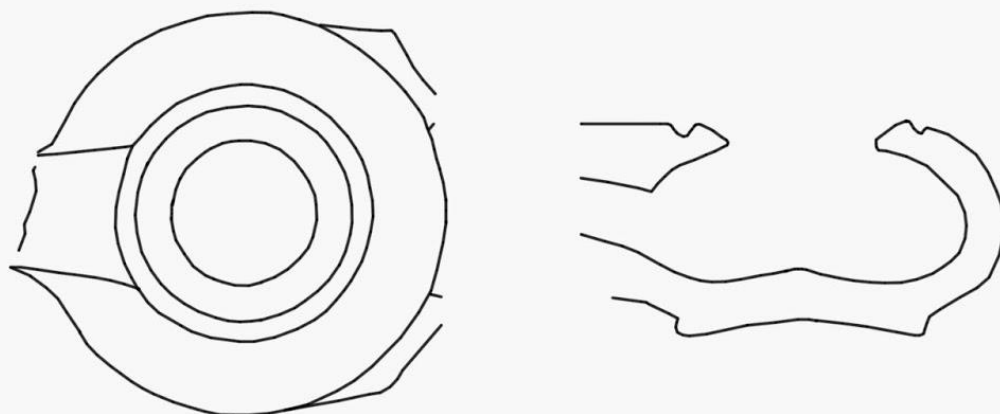
1. - №298, 1991 p.

2. - №548, 1991 p.

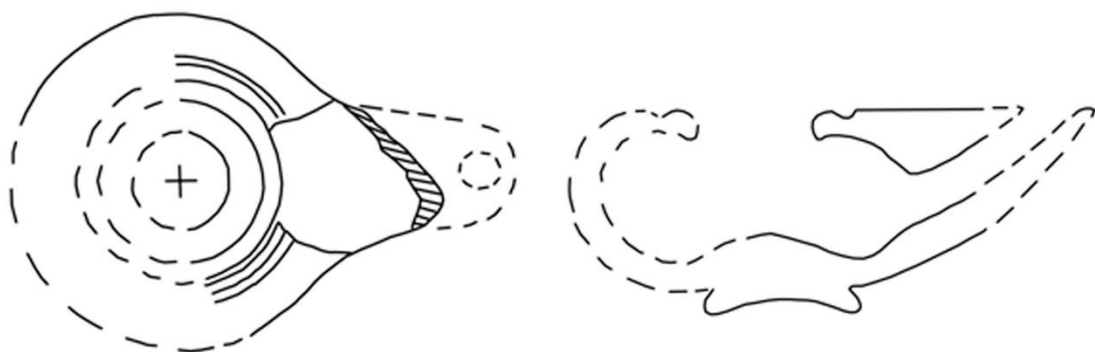

3. - №263, 1997 p.

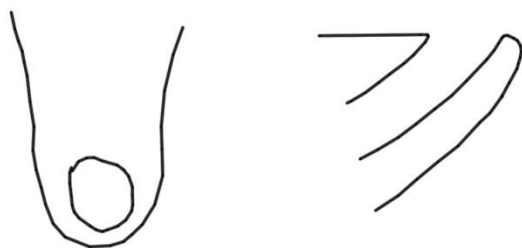

додаток В

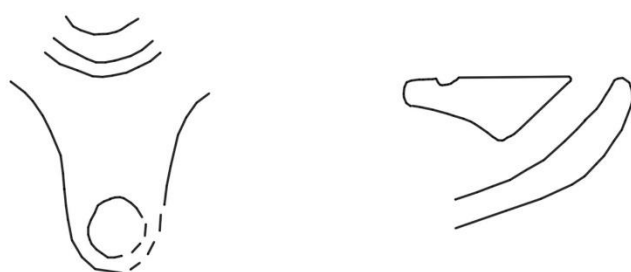
1. - №75, 2001 р.

2. - №209, 2001 р.

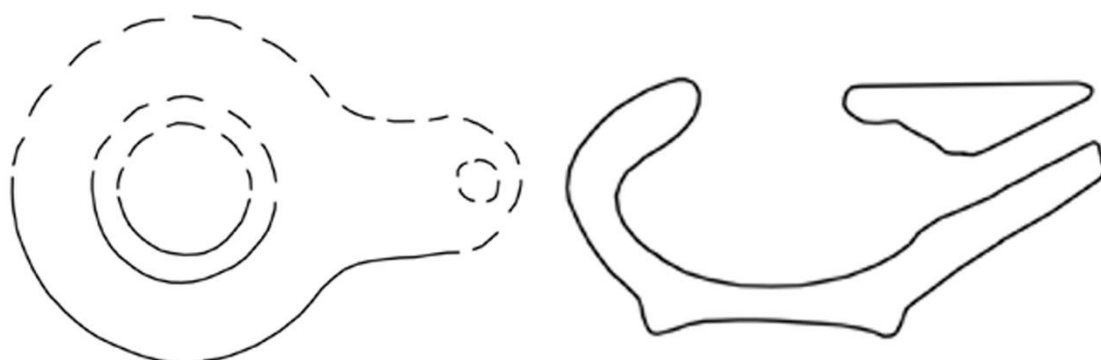

3. №410, 2003 р.

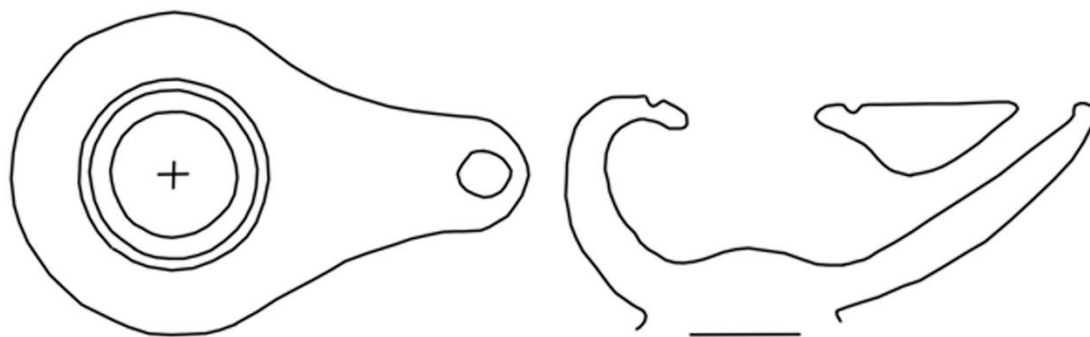

додаток Г

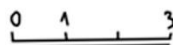
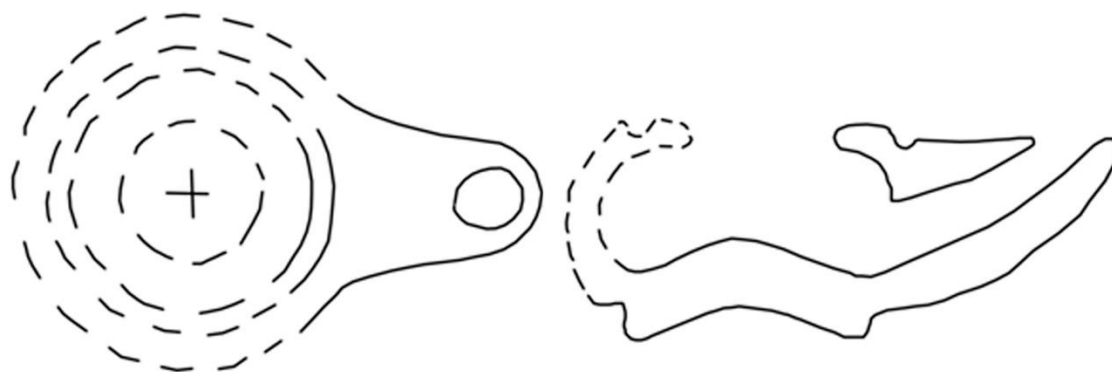
1. №224, 2004 p.

2. №48, 2009 p.

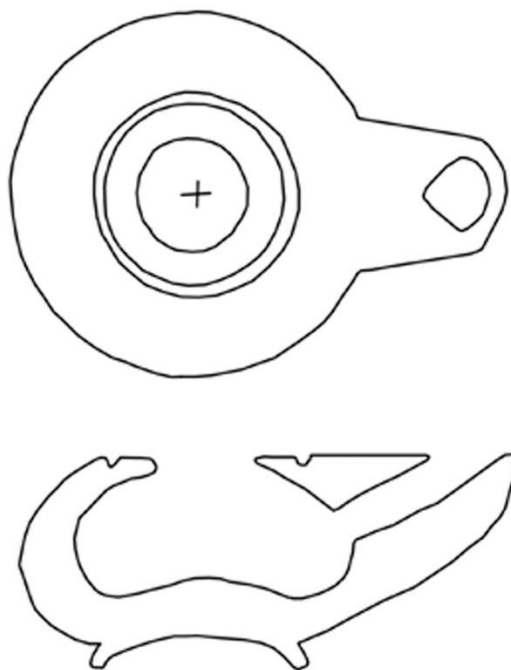

3. №139, 2009 p.

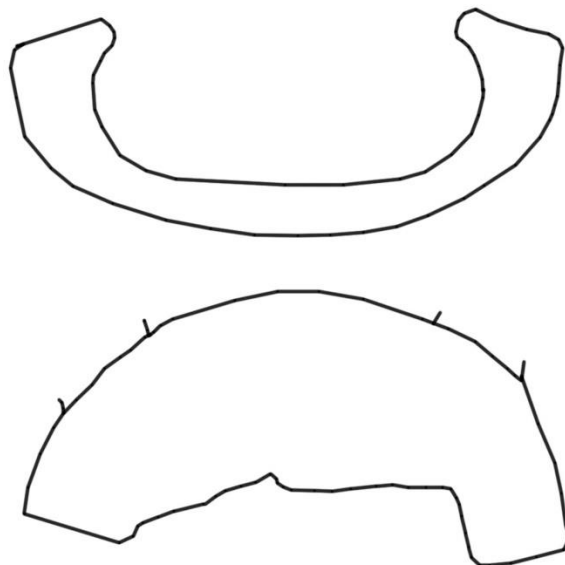

додаток Д

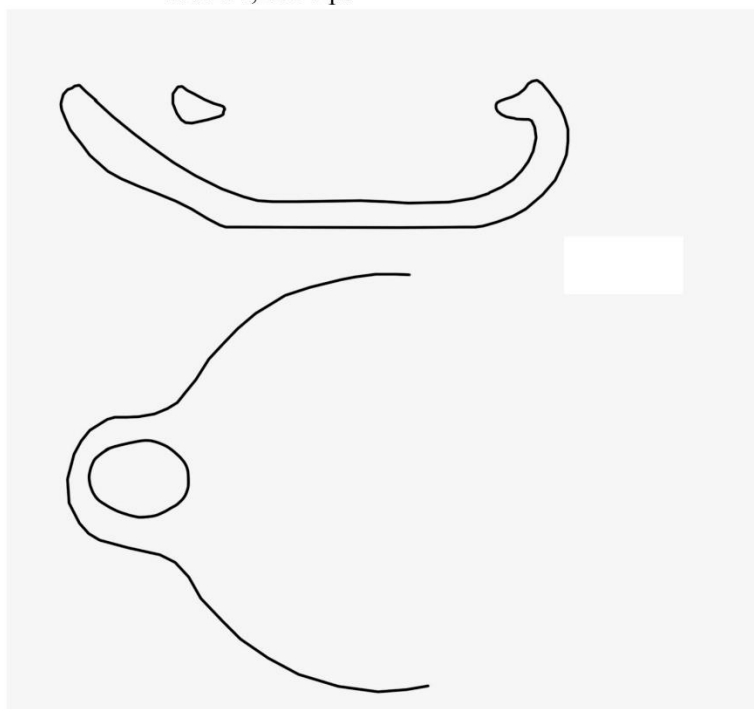
1. №220, 2010 p.

2. №178, 1991 p.

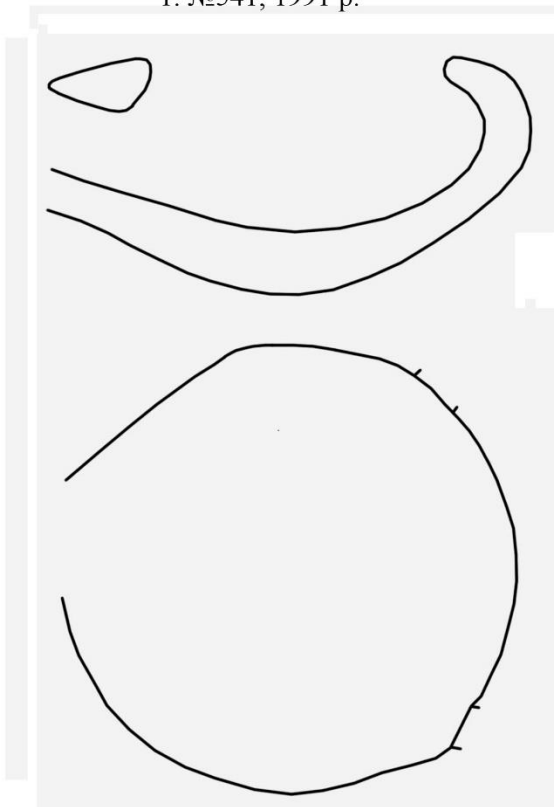

3. №37, 1991 p.

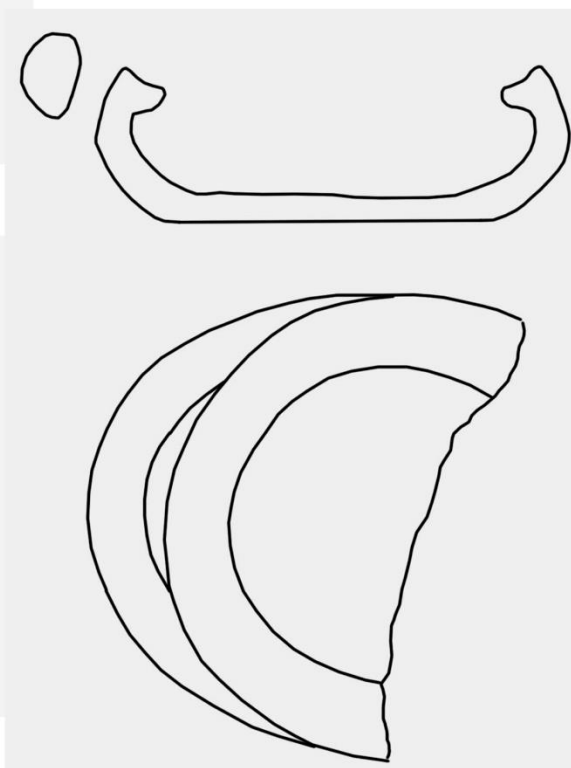

додаток Ж

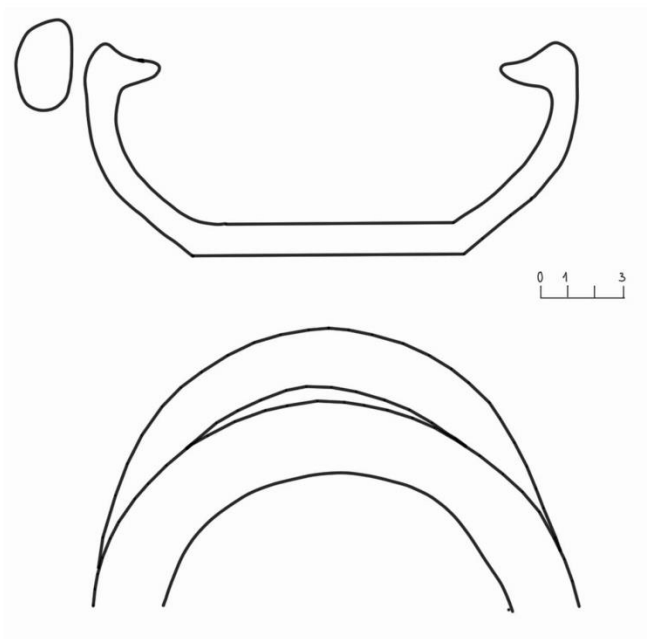
1. №541, 1991 p.

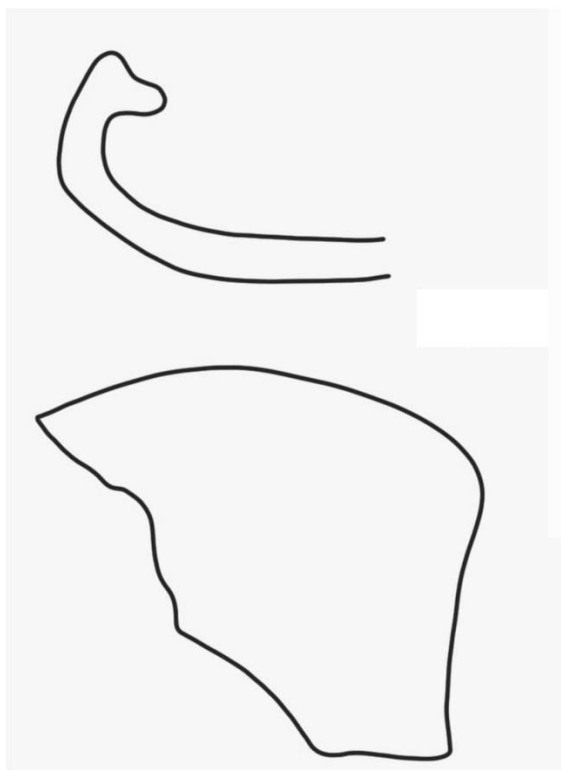
2. №543, 1991 p.

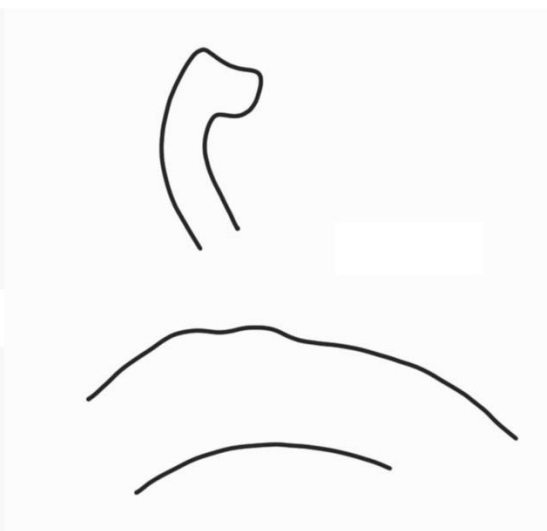
3. №544, 1991p.

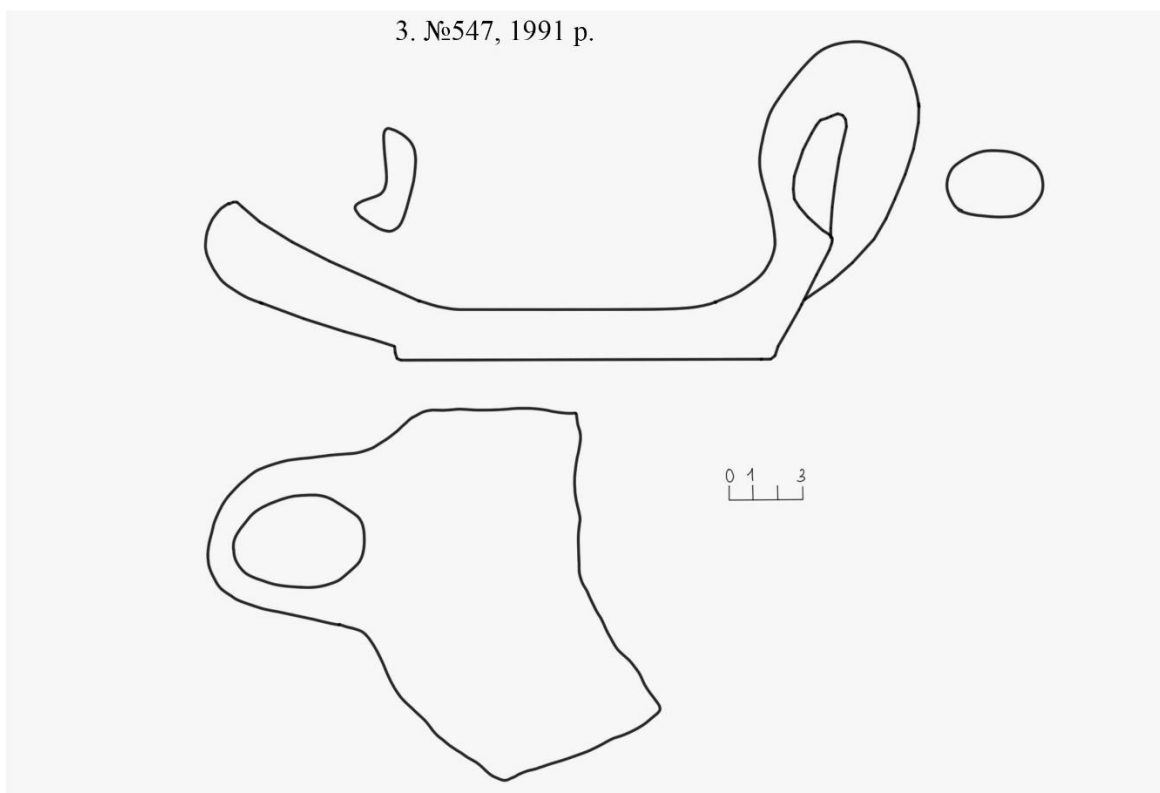
1. №545, 1991 г.

2. №546, 1991 г.

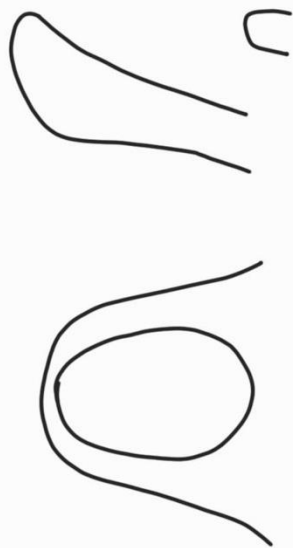

3. №547, 1991 г.

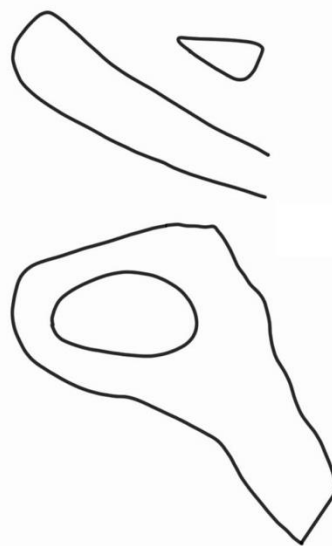

додаток К

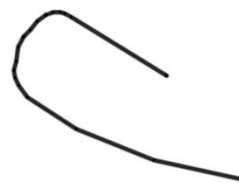
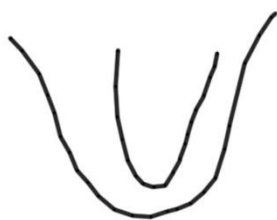
1. №549, 1991 p.

2. 558, 1991p.

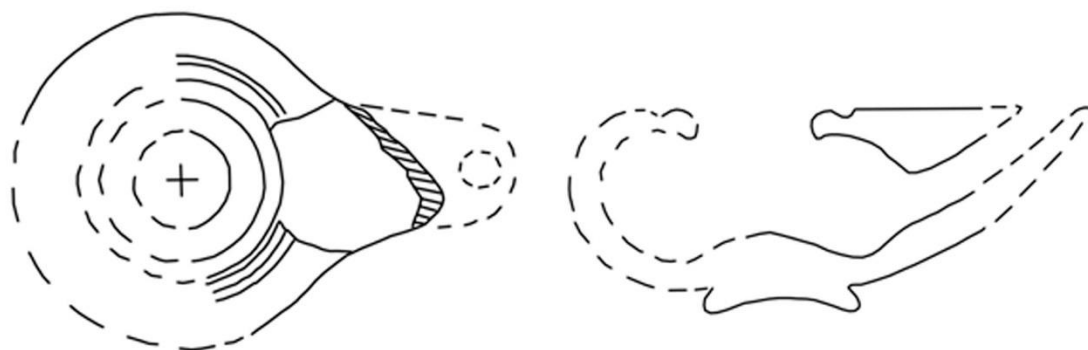

3. №26, 1997 p.

додаток Л

1. №71, 1997 p.

2. №153, 1997 p.

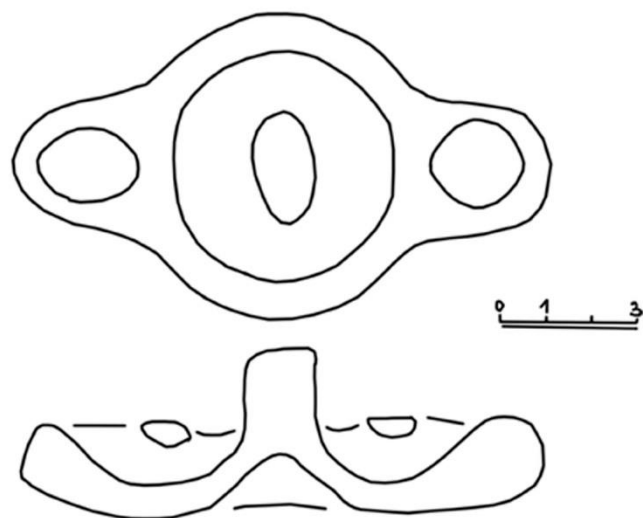

3. №247, 1997 p.

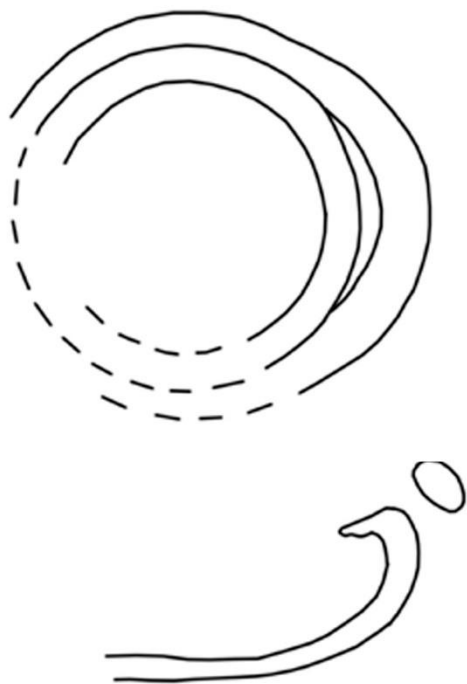

додаток М

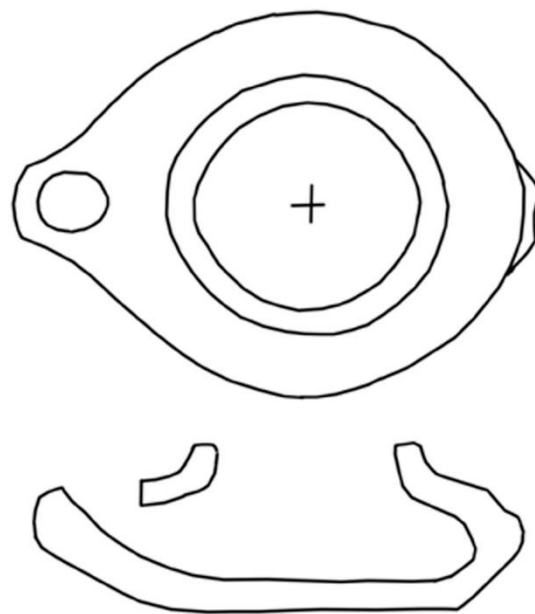
1. №161, 2004 р.

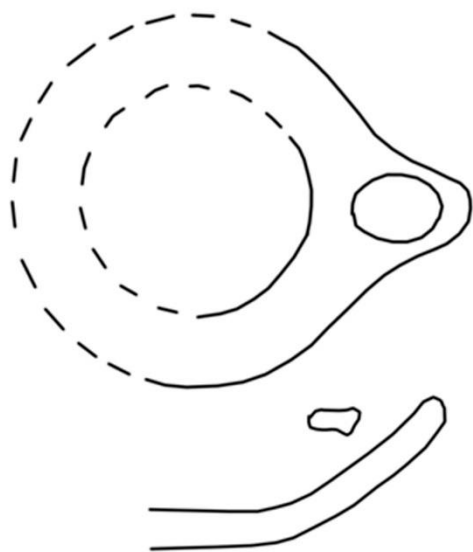
2. №388, 2004 р.

3. №131 2007 р.

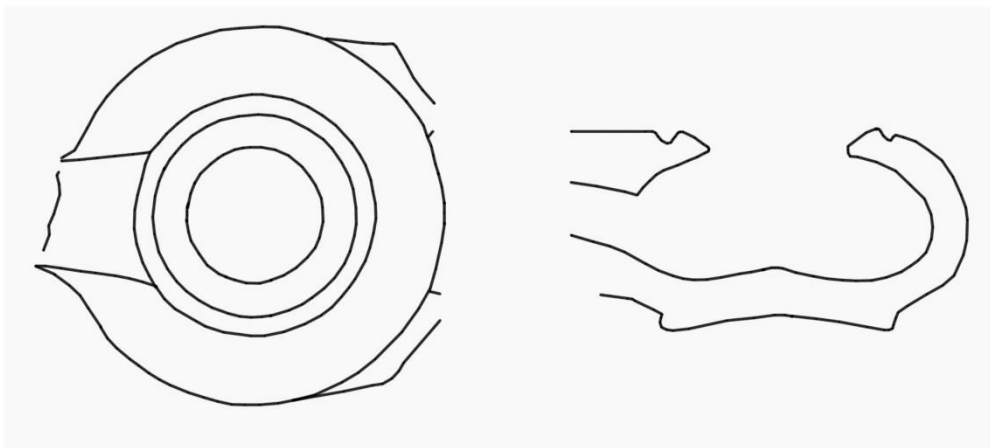
1. №264, 2004

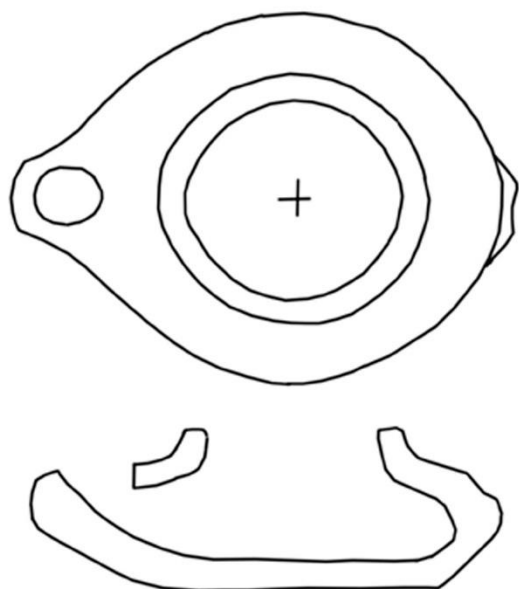
2. №388, 2004

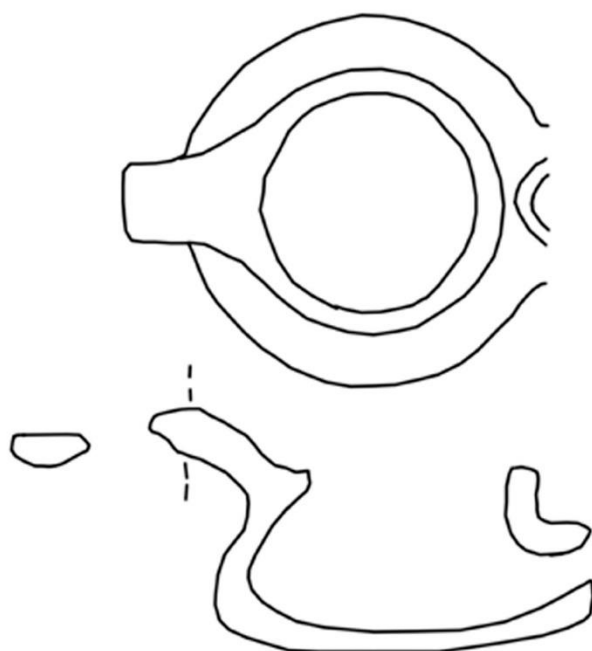
3. №131, 2007

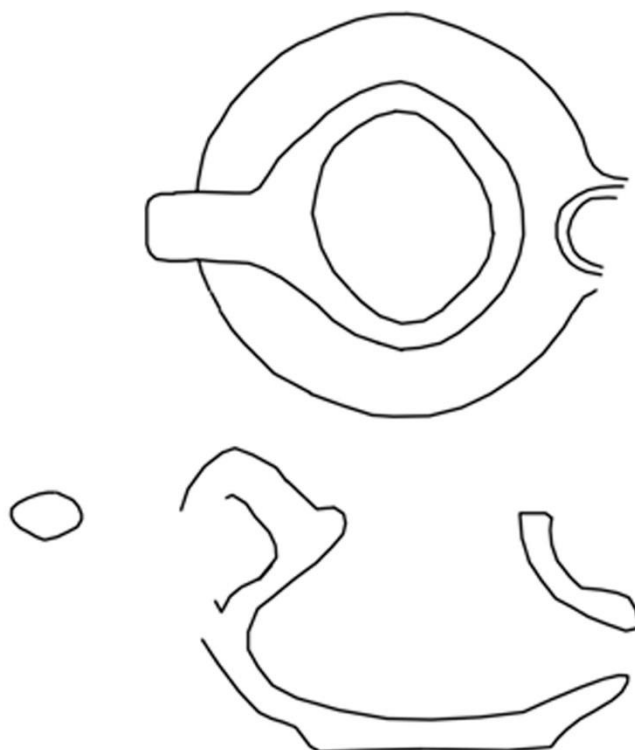
1. №162, 2007

2. №7, 2011 p.

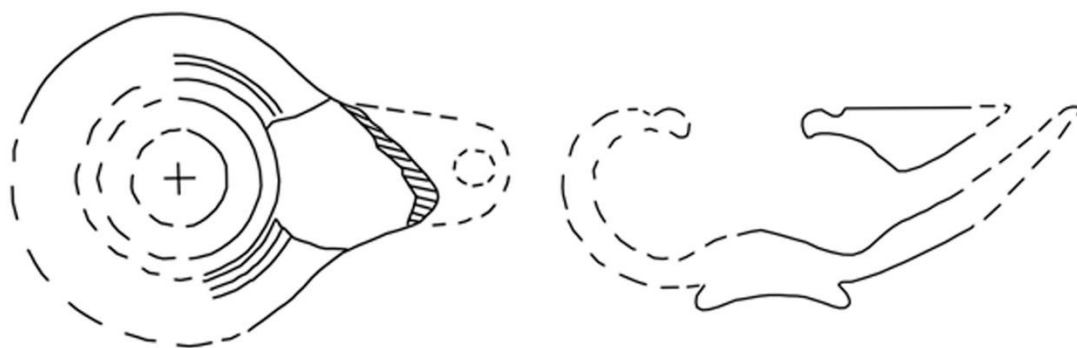

3. №46, 2011p.

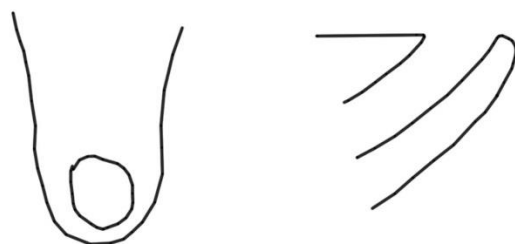

додаток Р

1. - №75, 2001 p.

2. - №209, 2001 p.

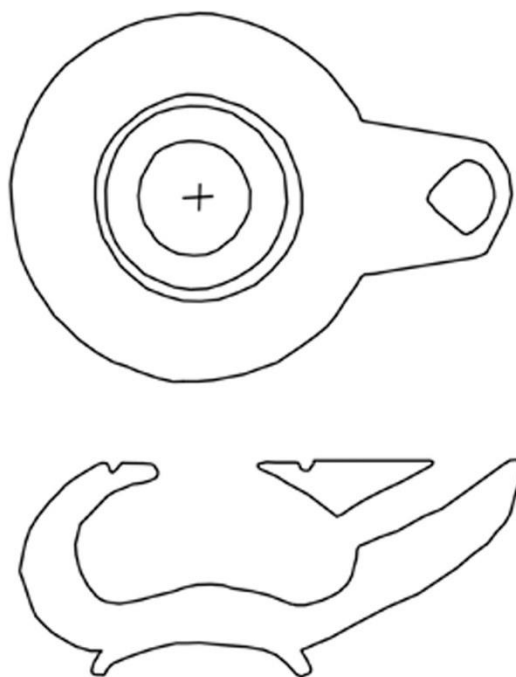

3. №410, 2003 p.

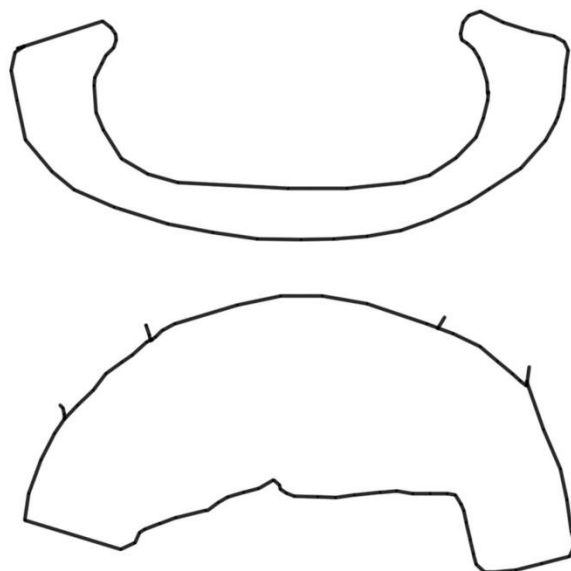

додаток С

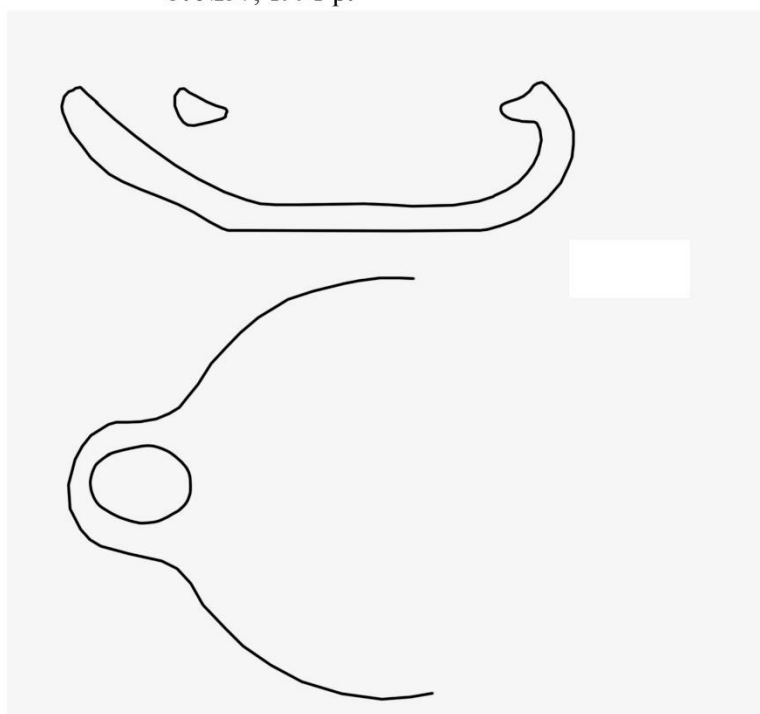
1. №220, 2010 p.

2. №178, 1991 p.

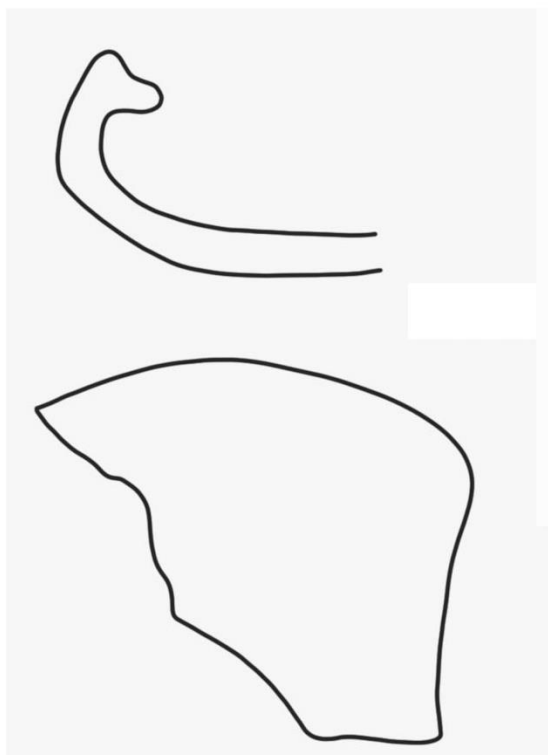

3. №37, 1991 p.

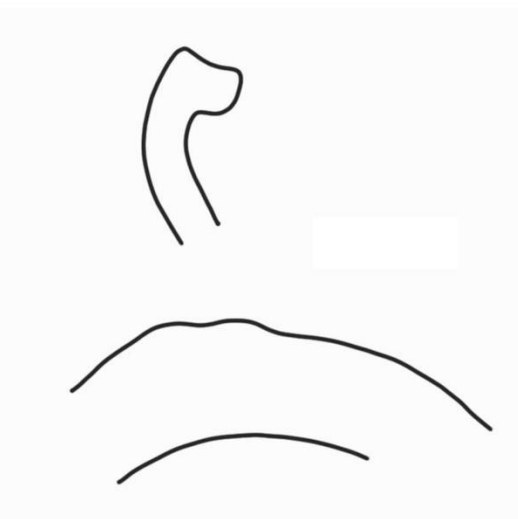

додаток Г

1. №545, 1991 p.

2. №546, 1991 p.

3. №547, 1991 p.

